

Ἀναγινώσκουμεν ἓν τιμι προγράμματι τῶν μηδενιστῶν, δεικνύοντι τὸ πνεῦμα καὶ τὰς τάσεις τῆς ἐπαναστατικῆς αὐτῶν σκέψεως καὶ ἐργασίας : « Οὐδὲν ὑφίσταται σεβαστὸν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, διὰ τὸν ἀπλοῦν λόγον ὅτι ἐθεμελιώθη ὑπὸ τῶν πατέρων ἡμῶν. Ἄν ἀγνοοῦμεν ἡμεῖς ἀκόμη τὸ ὀρθὸν μέσον μεταξὺ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ πονηροῦ, πῶς ἠδύναντο νὰ γνωρίζωσιν αὐτὸ οἱ προπάτορες ἡμῶν, ἦττον ἡμῶν πεφωτισμένοι ; . . . Πᾶσα θρησκεία εἶναι ἀνωφελῆς, κα-
νονίζουσα τὰς σχέσεις ἡμῶν μετὰ τινος ὄντος ἀκατανοήτου καὶ ἀπείρου καὶ δὲν δύναται νὰ ἔχη βάσιν αὐτῆς ἢ ἐξημμένην φαντασίαν καὶ φοβερὸν τρό-
μον. Οἱ μηδενισταὶ ἡμεῖς λέγομεν : οὐδεὶς νόμος, οὐδεμία θρησκεία, οὐδὲν ! Οἱ αὐτοὶ ἄνδρες, οἵτινες ἐκανόνισαν τὰς πράξεις τῶν πλησίων αὐτῶν, ἔζησαν καὶ ἀπέθανον ἐν τῇ ἀπολύτῳ λήθῃ, χωρὶς νὰ γνωρίζωσιν ἂν καλῶς ἢ κακῶς ἐξεπλήρωσαν τὴν διαχαραχθεῖσαν αὐτοῖς ὑπὸ τῆς εἰμαρμένης ἀποστολὴν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς δημιουργίας ! Ὑποθέσωμεν μάλιστα ὅτι οἱ πρόγονοι ἡμῶν καλῶς ἐκανόνισαν τὰς ἀφορώσας αὐτοῦς σχέσεις : ἔπετχι ἐκ τούτου ὅτι αἱ ἀνάγκαι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦσαν ὅμοιαι πρὸς τὰς σημερινάς ; Προφανῶς ὄχι ! Ἄς σχισθῇ λοιπὸν τὸ ἐπὶ τῶν ὤμων ἡμῶν προσκεκολλημένον ὑποκά-
μισον ! ἐνοχλεῖ τὰς κινήσεις μας, διότι δὲν κατεσκευάσθη διὰ τὸ ἀνάστημά
μας ! Λάβωμεν τὸν πέλεκυν ! καταστρέψωμεν ! Οἱ δὲ μεθ' ἡμᾶς ἐλευσόμενοι θέλουσι γινώσκει νὰ κατασκευάσωσιν ἐκ νέου οἰκοδόμημα στερεώτερον ἐκεί-
νου, τὸ ὁποῖον αἰσθανόμεθα κλονιζόμενον ἄνω τῶν κεφαλῶν μας . . . »

« Ὄταν καταστῇ προφανές ὅτι δὲν τιμωρεῖται τις πλέον ἐπὶ τῇ δολο-
φονίᾳ τοῦ κυριάρχου αὐτοῦ ἢ τοῦ ἐταίρου, θέλει κατανοηθῇ ἐπίσης ὅτι εἶναι νόμιμος ὁ φόνος ἐνόχου ἀνδρὸς ἐπὶ καταχρήσει τῆς ἐξουσίας, ὅσον καὶ τοῦ διαπράξαντος δολοφονίαν πρὸς κορεσμόν τῆς δίψης του.

« Ἡ σύγχρονος κοινωνία, ὅσον καὶ ἂν διατελῇ γαγγραινώδης, κατενόησε κάλλιστα τοῦτο, ὥστε ἐν ἀπάσαις ταῖς νομοθεσίαις ἢ βασιλοκτονία ἀφω-
μοιώθη πρὸς τὴν ἐν γένει ἀνθρωποκτονίαν. Καὶ ἔπειτα πόσαι ἀπόπειραι, συρκαΐαι, δολοφονίαι θέλουσι μείνει ἀτιμώρητοι ! Ὄταν οἱ ἐργάται τῶν αὐ-
τολεγομένων τούτων ἐγκλημάτων φωραθῶσιν ἀπολαμβάνοντες ὑπολήψεως μεταξὺ ἡμῶν, τὸ πᾶν ἐρρέθη τότε. Ἡ γηραιὰ κοινωνία θὰ ζήσῃ ! Ἐπὶ δὲ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς οἱ ἄθλιοι θέλουσι δώσει τὴν χεῖρα, καὶ οἱ ἀλη-
θεῖς μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ μεγάλου τούτου μηδενιστοῦ, θέλουσιν ὑπο-
μειδιάσει ἀναμιμνησκόμενοι τῆς παραβολῆς τοῦ ἐν τοῖς κόλποις Ἀβραάμ κατακειμένου πένητος, ἀρνουμένου σταγόνα ὕδατος εἰς τὸν πλούσιον ! Ἔσχιες τὸν καιρὸν σου ! ἤδη ἦλθεν ὁ ἰδικός μου ! . . . Καὶ τότε θέλει ἔλθει γενεὰ νέα, γενναιοφρων, πρωτότυπος, νέα δὲ πρῶτα θέλει διαχυθῇ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὅλος ὁ κόσμος θὰ καταστῇ εὐδαίμων μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἢ κατὰ-
χρησις, ὡς ὁ φοῖνιξ, θ' ἀναγεννηθῇ καὶ πάλιν ἀπὸ τῆς κόνεώς της.

« Τὰ τέκνα τῶν τέκνων ἡμῶν θέλουσιν ἐπαναρχίσει τὸ ἔργον ἡμῶν· αἱ δὲ μέλλουσαι καταχρήσεις ἔσονται ἦττον τερατώδεις ἐκείνων, ἄς οἰκτείρομεν σή-

μερον, ὅπως πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι αἱ ὑφ' ἡμῶν προσβαλλόμεναι ὑψηρῶς ἤττον ἀπεχθεῖς τῶν καταχρήσεων ἐκείνων, τὰς ὁποίας ὑπέμειναν οἱ πρόγονοι ἡμῶν. Καί οὕτως ἐξακολουθοῦσα νὰ παλαίῃ ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία, μετὰ αἰῶνας ἀγώνων θέλει φθάσει εἰς τὴν τελειότητα καθισταμένη ὅ,τι νῦν λέγεται θεός! Εἰς τὰ ὄπλα! ἀδελφοί! ἀκολουθήσατέ με εἰς τὴν κατὰκτησιν τῆς θεότητος!»

Ἐν ἄλλῃ ὡσαύτως ἐπαναστατικῇ προκηρῦξει ἀναγινώσκονται τὰ ἀκόλουθα:

«Ἀδελφοί, ἡ ὑπομονὴ ἡμῶν ἐξηντλήθη, ἡ δὲ ζωὴ καθίσταται καθ' ἑκάστην τραχυτέρη. Ἐπατήθημεν διὰ ματαίων ὑποσχέσεων. Ἡ γῆ αὕτη, ἣν ὁ θεός ἔπλασε χάριν ὅλων τῶν ἀνθρώπων, κατελήφθη ὑπὸ τῶν κυρίων ἡμῶν. Ποῦ ὑπάρχει λοιπὸν ἡ δικαιοσύνη; — Φεῦ! οὐδαμοῦ· πανταχοῦ ἄρχει ἡ τυραννία.

«Ἄλλ' ἄλλοτε δὲν συνέβαινε τοῦτο. Οἱ ἀγροὶ ἀνήκον εἰς τοὺς καλλιεργητὰς αὐτῶν. Οἱ δὲ πρόγονοι ἡμῶν ἠγνόουν καὶ εὐγενεῖς, καὶ ἱερεῖς, καὶ ἐμπόρους, καὶ μεταπράτας· καὶ οὕτως ἔζων ἐλεύθεροι καὶ εὐδαίμονες! Ἄλλ' ἐπῆλθον ἐκεῖθεν τῶν θαλασσῶν οἱ ξένοι δυνάσται, σύροντες μεθ' ἑαυτῶν τοὺς εὐγενεῖς αὐτῶν, τοὺς ὑπαλλήλους, τοὺς μεταπράτας αὐτῶν· καὶ ὑπεδούλωσαν τὸν πτωχὸν λαόν, καταλαβόντες τοὺς ἀγροὺς αὐτοῦ, ἔκτοτε δὲ ζῶσιν ἐπὶ τῷ τιμῆματι τοῦ ἰδρώτος του! . . .

«Ἀφοῦ ἐγένοντο κύριοι τῆς χώρας ἡμῶν οἱ κατακτηταὶ, ἐθεμελίωσαν πόλεις, ἀφ' ὧν δεσπόζουσιν ἀκόμη. Εἰς αὐτοὺς ὀφείλομεν τοὺς καταθλιπτικούς νόμους καὶ τοὺς βαρεῖς φόρους, οἵτινες ἐξανγκνάζουσιν ἡμᾶς εἰς τὴν ἀθλιότητα. Εἶναι ἡυχαριστημένοι! Καὶ διατί νὰ μὴ ἦναι; παχαίνονται ἐκ τοῦ ἄρτου ἡμῶν! Αἱ πόλεις αὐτῶν εἶναι τοσοῦτον ἰσχυραὶ, ὥστε εἶναι ἀδύνατον νὰ τὰς προσβάλωμεν, καὶ μόνον δυνάμεθα νὰ τὰς πυρπολήσωμεν.

«Εἶπον καθ' ἑαυτούς: Ἐὰ πάντα ἀνήκουσιν εἰς τὸν Ἰσάρον, εἰς τοὺς εὐγενεῖς, εἰς τοὺς ἱερεῖς, εἰς τοὺς ἐμπόρους· ὁ δὲ λαὸς εἶναι δοῦλος ἡμῶν.

«Ἀληθῶς, ἡμεῖς οἱ ἄλλοι χωρικοὶ εἴμεθα ἄγρια θηρία μόνον διὰ τοὺς κυρίους μας· μᾶς ἐπέσαξαν καὶ μᾶς ἐχαλίνωσαν, ἔπειτα δὲ ἀνῆλθον ἐπὶ τῶν ὤμων ἡμῶν. Δυστυχία εἰς τὸν τολμήσοντα νὰ παραπονεθῇ! ἡ Σιθρία καὶ ὁ τουφεκισμὸς θὰ ἐπαναγάγωσιν εἰς τὸ λογικὸν τὸν αὐθάδη . . . Ἄλλ' ἂν ἡ δυσἀρέσκεια ἄρχεται μεταφραζομένη εἰς στάσιν, εἶναι ἀληθές ὅτι οἱ κύριοι θέλουσι λάβει ἄλλον τόνον· ὦ! τότε εἶναι ἄσωτοι ἐξ ὑποσχέσεων καὶ ψευδολογίας. Τῆς δὲ ἡσυχίας ἀποκαθισταμένης, οἱ ὠραῖοι λόγοι λησμονοῦνται καὶ ἡ καταδίωξις ἐπανερχεται βιαιοτέρα παρά ποτε . . .

«Ὁ Ἰσάρος ἐμέθυε, ὑπογράφων τὸ οὐκάζιον, τὸ ἀναγνωσθὲν ἡμῖν τὴν 19 Φεβρουαρίου 1861· τί ἔλεγε τὸ οὐκάζιον ἐκεῖνο; — Χωρικοὶ, εἰσθε ἐλεύθεροι, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μὴ κατέχητε οὔτε σπιθαμὴν ἐδάφους, οὔτε γῆν καλλιεργημένην, οὔτε δάσος. Εὐτυχῆς ὁ Ἰσάρος ὁ ἐν καταστάσει μέθης ὑπογράψα; τὸ οὐκάζιον ἐκεῖνο . . .

οἱ ἱερεῖς εἶπον ἡμῖν : ὁ Τσάρος εἶναι ὁ θεὸς τῆς γῆς, οἱ δὲ εὐγενεῖς ἐκτελοῦσι παρ' αὐτῷ τὰ καθήκοντα τῶν ἀγγέλων . . . Εἴμεθα εὐχαριστημένοι νὰ κλίνωμεν τὰ νῶτα ἡμῶν . . .

α. Ἐν μόνον ὑπολείπεται ἔτι, ν' ἀπαγχονίσωμεν δίκην κυνῶν τοὺς κυρίους ἡμῶν ! Κάτω πᾶσα συνοικία ! ἐξαλειφθήτωσαν ἅπασαι ! . . . Πυρπολήτωμεν τὰς πόλεις αὐτῶν ! ἀποκαθρθήτω ἐν τῷ πυρὶ ἡ χώρα ἡμῶν ! . . . Πρὸς τί αἱ πόλεις αὗται, αἱ χρησιμεύουσαι μόνον πρὸς παραγωγὴν τῆς δουλείας ; Ὅποταν καταστῆ ὁ χωρικός κύριος τῆς οἰκίας του, τοῦ ἀγροῦ του, ὅποταν δυνηθῆ νὰ καλλιεργῆ ἐν τῷ ἐργαστασίῳ τοῦ χωρίου του, δὲν θέλει δοκιμάζει πλέον τὴν ἀνάγκην τῆς ὑπηρεσίας ἐν ταῖς πόλεσι . . . " Ἄοπλοι ἡμεῖς μόνον διὰ τοῦ πυρὸς δυνάμεθα νὰ προσβάλωμεν καὶ νὰ νικήσωμεν αὐτοὺς ἔχοντας πυροβόλα καὶ φυσίγγια. Ἄπαξ δὲ μεταβληθέντων εἰς κόνιν τῶν τειχῶν, ὅπισθεν τῶν ὁποίων ἀποκρύπτεται τὸ σκυλολόγιον τοῦτο, θέλει ἀναμφιβόλως ἀποθάνει τῆς πείνης. »¹

Γ'.

Ἐπάρχει διδασκαλία τοῦ μηδενισμοῦ, ὡς ὑπάρχει τοιαύτη περὶ κοινωνισμοῦ, ὡς ὑπάρχει τοιαύτη κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον περὶ ὄλων τῶν αἰρέσεων καὶ παραπλανήσεων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἐν τῇ ἱστορίᾳ ; Ὁ Βολταῖρος, ἂν δὲν ἀπατώμαι, ἔλεγε συνήθως, ὅτι δὲν ὑπάρχει μωρία, ἥτις δὲν ἔσχε τοὺς θεωρητικούς αὐτῆς καὶ τοὺς ὀπαδοὺς, τοὺς ἐνθουσιαστάς καὶ τοὺς προσηλύτους. " Ἦθελεν εἶναι λοιπὸν σκληρὸν ν' ἀρνηθῶμεν τοῦλάχιστον τὴν τιμὴν ταύτην εἰς τὴν αἵρεσιν, ἥτις ἐμπνέουσα τὸν τρόμον εἰς ὄλην αὐτοκρατορίαν, ἀπασχολεῖ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἂν οὐχὶ τὴν μελέτην ἀλλ' ἐξ ἅπαντος τὴν περιέργειαν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ δημοσίου. Ἄλλ' οἱ κορυφαῖοι τοῦ μηδενισμοῦ οὐδαμῶς στρατολογοῦνται ἐκ τῶν ἀσκητικῶν ἐκείνων πνευμάτων, ἅτινα κορεσθέντα τοῦ παρόντος, ζητοῦσι νέαν τροφήν καὶ νέας ἐντυπώσεις ἐν τῇ χώρᾳ τῶν ὀνείρων καὶ τῆς οὐτοπίας, προσπαθοῦντα διὰ πλασμάτων καὶ φαντασμάτων ν' ἀναπάύσωσι τὴν δίψαν αὐτῶν καὶ νὰ δημιουργήσωσιν ἐπὶ τῶν νεφῶν ὅ,τι δὲν δύνανται ν' ἀπολαύσωσιν ἐπὶ τοῦ πεζοῦ καὶ πεπερασμένου τούτου πλανήτου. Εἶναι ἄνδρες ἐνεργείας καὶ δράσεως, σκοτεινοὶ συνωμῶται μὴ ἀρκούμενοι εἰς θεωρίας μόνον καὶ εἰς ἀφηρημένα δόγματα, ἀλλὰ ζητοῦντες τὴν πραγματοποίησιν αὐτῶν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν διὰ τοῦ πυρὸς, τοῦ σιδήρου, τῆς καταστροφῆς καὶ τῆς ἐρημώσεως. " Ἄν γεννηθῶσιν ἐν τινὶ ἀνωτέρᾳ κοινωνικῇ τάξει, ὀφείλουσι νὰ λησμονήσωσιν πᾶς παράδοσις καὶ τὰ ἔνστικτα τῆς ἀνατροφῆς αὐτῶν, ν' ἀφομοιωθῶσι δὲ μετὰ τοῦ λαοῦ, τοῦ ὁποίου ἀναλαμβάνουσι τὴν παιδαγωγίαν καὶ τὴν ἐξέγερσιν· εἶτε

¹ Les grands procès politiques — L' association internationale des travailleurs 183—185.

ἄνδρες, εἴτε γυναῖκες, ὀφείλουσι νὰ κατέλθωσι μέχρι τῶν κατωτάτων στρωμάτων τῆς κοινωνικῆς ὑποστάθμης, νὰ ἐθισθῶσιν εἰς ἀπάσας τὰς ἕξεις τῶν χωρικῶν, νὰ ἐμπνεύσωσι τὴν ἐμπιστοσύνην αὐτῶν καὶ τὴν ἀφοσίωσιν, καὶ οὕτω νὰ ποιήσωσι τὴν ἔναρξιν τοῦ ἱεραποστολικοῦ αὐτῶν ἔργου, προκηρύττοντες τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν συντέλειαν καταδικασθείσης κοινωνίας. Μόνον διὰ τῆς θυσίας ταύτης, ἐπὶ ἀδραχτιμῆ, ἐξαγοράζεται ἡ ἀφοσίωσις τοῦ πλήθους εἰς τὸν μηδενιστικὸν προσηλυτισμὸν. Ἐν τῇ νεώτερῃ τοῦ *Turguenjew* μυθιστορίας φλογερὰ κεφαλή καὶ εὐγενῆς καρδία, νέος τις ἀνὴρ, ἐμπίπτει εἰς τὰς μηδενιστικὰς παγίδας· φυσικὸς γόνος ἀριστοκρατικοῦ πατρὸς κέκτηται ἀπασαν τὴν συνείδησιν καὶ τὸν ἐγωϊσμὸν τῆς ὑψηλῆς αὐτοῦ καταγωγῆς· μυηθεὶς τὰ δόγματα τοῦ μηδενισμοῦ, μετὰ ζήλου καὶ πίστεως ἀναλαμβάνει τὴν διάδοσιν αὐτῶν καὶ διδασκαλίαν· ἀλλὰ δὲν ἔχει τὴν ἰκανότητα ν' ἀφομοιωθῇ πρὸς τὸ πλῆθος, νὰ κατανοήτῃ τὰ ἔνστικτα αὐτοῦ ὁ ἀπόκληρος οὗτος γόνος ἀριστοκρατικῆς τάξεως. Ἀπερχόμενος πρὸς τὸν λαόν, αἰσθάνεται ἐν ἑαυτῷ τὴν πάλην καὶ τὴν ἀγωνίαν τῆς ἀνικανότητός του· ἐπὶ τέλους ἀπόλλυσι τὴν πίστιν· ἀλλὰ δὲν λιποτακτεῖ εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων· ὅ,τι κατ' ἐξοχὴν χαρακτηρίζει τὸν Σλάβον εἶναι ἡ ἐγκαρτέρησις· ἐπὶ τέλους δὲ ἀποφασίζει ν' αὐτοκτονήσῃ, δίδων τέρμα εἰς τὸν ἐναγώνιον βίον του. Ἄλλ' ὑπάρχει καὶ ἕτερος ἐν τῇ μυθιστορίας ταύτῃ ἥρωας, εὐθὺ οὗτος ἀπὸ τοῦ λαοῦ καταγόμενος, κατανοῶν δὲ ἐξ ὀλοκλήρου τὰς ιδιότητας αὐτοῦ καὶ τὰ ἔνστικτα. Καὶ οὗτος εἶναι ὁ ἀληθῆς μηδενιστής· δὲν πιστεύει μὲν εἰς τὸν προσεχῆ θρίαμβον τοῦ κόμματος, εἰς ὃ ἀνήκει, ἀλλ' ἐργάζεται μετὰ ζήλου πρὸς τοῦτο, περιπλανώμενος ἀπὸ τῶν ἐργαστασίων εἰς τὰς ἐξοχὰς καὶ ἀπὸ τούτων εἰς ἐκεῖνα καὶ οὕτω μεταδίδων τὰ ἀνατρεπτικὰ αὐτοῦ κηρύγματα· βιαθὺς ἐρευνητῆς καὶ γνώστης τῆς ψυχῆς τοῦ χωρικοῦ, γινώσκει νὰ ἐπωφεληθῆται τῶν προτερημάτων αὐτοῦ καὶ τῶν ἐλαττωμάτων, ἐμπνέων εἰς αὐτὸν τὸ μῆσος καὶ τὸ αἴσθημα τῆς καταστροφῆς κατὰ τῆς ὑφισταμένης ἠθικῆς τάξεως τῆς κοινωνίας. Μόνον ὁ τοιοῦτος εἶναι τέλειος ἀνὴρ! οἱ ἐνθουσιασταί, οἱ ἰδεολόγοι, ἀλλὰ ταχέως κορενόμενοι ἐν τῇ πρώτῃ ἀποτυχίᾳ δὲν εἶναι κατὰλληλοι διὰ τὴν ὑψηλὴν ταύτην ἀποστολήν, ἥτις ἔχει μᾶλλον χρεῖαν θετικῶν ἀνδρῶν, γινωσκόντων ν' ἀναμένωσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐργάζωνται, ἐχόντων δὲ τὴν πίστιν τοῦ ἔργου ἐν τῇ πεποιθήσει τῆς μελλούσης αὐτοῦ πραγματώσεως. Ἐνὶ λόγῳ ἐν τῇ παρουσίᾳ καταστᾶσει τοῦ μηδενισμοῦ ἐλλείπουσι μὲν ἀπ' αὐτοῦ οἱ ἰδεολόγοι, οἱ θεωρητικοί, οἱ ὀργανωταί, οἱ Owen, οἱ Fourier, οἱ Louis Blanc, ἀλλ' ὑπάρχουσιν ἐν ἀφθονίᾳ οἱ ἐργάται τῆς κοινωνικῆς καταστροφῆς, οἱ ἐμπρησταὶ τῶν δημοσίων κτιρίων καὶ τῶν ἰδιωτικῶν ἐργαστασίων, οἱ ζητοῦντες τὴν ἀνακαίνισιν τῆς κοινωνίας οὐχὶ διὰ τῆς ἀναπτύξεως ἀλλὰ διὰ τῆς ἰσοπεδώσεως αὐτῆς, ἥτις εἶναι τὸ κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν αὐτῶν ἰδεῶδες.

Συγγραφεὺς τις ἀπεκάλεσε τὸν μηδενισμὸν παράφρονα κοιωνισμόν. Ὁ χαρακτηρισμὸς εἶναι ἀκριβέστατος· ἄνευ ἀρχῆς καὶ συστήματος, σπερούμενος

πάσης λογικής και έμβριθείας, κατέλαβε πάντας τούς δυσηρεστημένους εκ του ύφισταμένου κοινωνικοῦ καθεστῶτος, πάντας τούς ανατρεπτικούς, οίτινες αγνοοῦντες νὰ έργασθῶσι σωφρονέστερον και λογικώτερον κατὰ τῆς ἀρχούσης ἐν Ῥωσσίᾳ κοινωνικῆς ἀκοσμίας, κηρύττοντες τὴν καταστροφὴν ἀπλῶς χάριν αὐτῆς μόνον, συντελοῦσιν ἀναντιρρήτως διὰ τῆς ἀφρονος αὐτῶν διαγωγῆς και τῆς ἐσπευσμένης ἐργασίας εἰς τὴν παλινδρομίαν μᾶλλον ἢ τὴν προαγωγὴν τῶν φιλελευθέρων ιδεῶν ἐν Ῥωσσίᾳ. Οὐδεμία καθολικὴ ἰδέα κατοικεῖ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ αὐτῶν· ἀρχὴν ἔχουσι τὴν καταστροφὴν και τὴν ἐξόντωσιν, ἀπὸ δὲ τῶν ἐρειπίων τῆς φοβερᾶς αὐτῆς εἰκόνας τοῦ θανάτου θέλει ἀναθάλπει ἡ νέα κοινωνικὴ ἀνάστασις και δημιουργία ἀνευ ἀρχῆς τινος, ἀνευ αὐθεντείας, ἐφ' ἧς θέλει βασιλεύσει πλήρης, ἀνέπαφος ἡ ἰσότης τῆς ἀνακαινισθεΐσης και ἀποκαθαρθεΐσης ἀνθρωπότητος.

Κεφαλὴ και ψυχὴ τῆς νέας ταύτης μηδενιστικῆς τάσεως ὑπῆρξε κατ' ἐξοχὴν ὁ Μιχαήλ Bakunine, σύγχρονος περίπου τοῦ Ἀλεξάνδρου Χέρτσεν και τοῦ Belinski, ὡς ἐκ τῆς γεννήσεως δ' αὐτοῦ ἀνήκων εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν τάξιν τῆς ρωσικῆς κοινωνίας, καθὼ καταγόμενος ἐξ ἀρχαίου οἴκου βαγυιέρων. Ἀνατραφεὶς ἐν τῷ στρατιωτικῷ σχολείῳ και τυχὼν τῶν ἐπαμίδων ἀξιωματικοῦ, διετέλεσε τοιοῦτος μέχρι τοῦ 22 ἔτους τῆς ἡλικίας του, ὁπότε ἀπεχώρησε, μηδὲν εὐρίσκων θέλητρον ἐν βίῳ ἀποπνίγοντι πᾶσαν τοῦ πνεύματος ἔξαρσιν. "Ἡκμαζε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐν Μόσχᾳ, ὅπου ὁ νέος εὐγενῆς μετέβη, ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἐγγέλου και κατ' ἐξοχὴν αἱ ριζοσπαστικαὶ τάσεις τῆς ἀριστερᾶς αὐτῆς πτέρυγος. Ἦτο ἡ ἀλγεβρα τῆς ἐπαναστάσεως, ἔλεγε περὶ αὐτῆς ὁ Χέρτσεν, ἡ φιλοσοφία αὕτη, ὡς οὐδεμία ἄλλη διδασκαλία καθιστᾶσα τὸν ἀνθρωπον ἐλεύθερον, οὐδένα δὲ λίθον ἐπὶ λίθου καταλείπουσα ἐπὶ τοῦ οἰκοδομήματος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Τῆς δὲ διδασκαλίας ταύτης ἐνθουσιώδης γενόμενος μαθητῆς και ἀπόστολος ὁ πρῶτος ἀξιωματικὸς τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, μετέβη μετὰ τινὰ χρόνον εἰς Βερολίνον, ὅπου, εἰ και θανόντος ἤδη τοῦ Ἐγγέλου, ἡ σχολὴ αὐτοῦ ὑπ' ἐξόχων ἀντιπροσωπευομένη πνευμάτων και ὑπὸ τῆς πρωσικῆς κυβερνήσεως ὑποστηριζομένη, διετέλει εἰς τὸ ζενίθ τῆς ἀκμῆς αὐτῆς και τῆς δημοτικότητος.

Αἱ ἀνατρεπτικαὶ ροπαὶ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τῆς σχολῆς ἀπερρόφησαν καθ' ὀλοκληρίαν τὸ σκεπτικὸν πνεῦμα τοῦ νέου Ρώσου· και ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις ταύτας ἔγραψε τὸ πρῶτον αὐτοῦ φιλοσοφικὸν ἄρθρον, τὸ ὁποῖον και ἐδημοσιεύθη ἐν τοῖς πρωσικοῖς χρονικοῖς, δημοσίῳ τῶν νεοεγγελειανῶν ὀργάνῳ, μεγάλης κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἰσχύος και δημοτικότητος ἀπολαμβάνοντι ἐν Γερμανίᾳ. Ἐν τῷ ἄρθρῳ τούτῳ καταστρέφων τὸ ὑφιστάμενον κοινωνικὸν καθεστῶς διὰ τῶν τύπων και τῶν λογικῶν σχημάτων τῆς διαλεκτικῆς τοῦ Ἐγγέλου ὁ νέος ἐπαναστατικὸς, καταλήγει εἰς τὴν νέαν κοινωνικὴν σύνθεσιν διὰ τοῦ ἀκολουθοῦ φιλοσοφικοῦ διθυράμβου: «Ἡ βαθμιαία ἐνέργεια τῆς ἀρνήσεως παύει αἰφνιδίως, μεταβαλλομένη εἰς αὐτοτελῆ ἀρχὴν, ἡ δὲ φύσις

μεταβαίνει εἰς νέον τινὰ κόσμον, τὸν κόσμον τοῦ ἐλευθέρου πνεύματος. . . . Δὲν ἀνεγνώσατε ἐπὶ τῶν προπυλαίων τοῦ διὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἀνεγεροθέντος ναοῦ τῆς ἐλευθερίας τοὺς μυστηριώδεις καὶ φοβεροὺς λόγους ἐλευθερία, ἰσότης, ἀδελφότης, καὶ δὲν γινώσκετε, καὶ δὲν αἰσθάνεσθε ὅτι οἱ λόγοι οὗτοι δηλοῦσι τὴν πλήρη ἐξουδένωσιν τοῦ ὑφισταμένου πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ κόσμου ; . . . Ἡ ἀτμόσφαιρα εἶναι καυστική, θυέλλας ἐγκυμονοῦσα ! τούτου δ' ἕνεκα ἀνακράζομεν ἡμεῖς εἰς τοὺς τετυφλωμένους ἡμῶν ἀδελφοὺς : Μετανοεῖτε, μετανοεῖτε, ἡγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ κυρίου ! — Καὶ λέγομεν εἰς τοὺς θετικούς : ἀνοίξατε τοὺς πνευματικούς ἡμῶν ὀφθαλμούς, ἄφρετε τοὺς νεκροὺς θάπτειν τοὺς ἑαυτῶν νεκροὺς καὶ πείσθητε ἐπὶ τέλους, ὅτι τὸ πνεῦμα, τὸ αἰωνίως νεοτευχές, δὲν πρέπει ν' ἀνκζητῆται ἐπὶ τῶν καταπεπόντων ἐρείπιων. Ἄς ἐμπιστευθῶμεν λοιπὸν ἑαυτοὺς εἰς τὸ αἰώνιον πνεῦμα, τὸ ὁποῖον καταστρέφει καὶ ἐκμηδενίζει μόνον διὰ τὸν λόγον ὅτι εἶναι ἡ ἀκένωτος καὶ αἰωνίως δημιουργικὴ πηγὴ πάσης ζωῆς. Ὁ πόθος τῆς καταστροφῆς εἶναι συγχρόνος δημιουργικὸς πόθος ! »¹

ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς τοιαύτης ἐγκεφαλικῆς κατασκευῆς καὶ πνευματικῆς καταστάσεως ἄρχεται ὁ *Bakunine* τῆς ἐπαναστατικῆς αὐτοῦ ἐργασίας. Ἀπίστολος τῆς ἐπαναστάσεως ἐν πάσῃ στιγμῇ καὶ κοινωνίᾳ, φρονεῖ ὅτι ἐκχέστη ἐποχὴ καὶ ἕκαστος λαὸς εἶναι κατάλληλος πρὸς τοῦτο. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1845 ἄρχεται κατ' ἐξοχὴν τὸ πολὺπλαγκτὸν στάδιον τοῦ ἀγρίου ἀνατρεπτικοῦ. Καταλείπει τὴν ὑπὸ μεταφυσικῶν χιμαῖρῶν καὶ παροξυσμῶν ταρασσομένην Γερμανίαν καὶ μεταβαίνει εἰς τὴν *Μέκκα* τῶν νέων ἰδεῶν, τοὺς Παρισίους, ἔνθα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ Ἡφαιστος τῆς ἐπαναστάσεως ἐχάλκευε τὸν σίδηρον, ὅστις ἔμελλε νὰ θραύσῃ μετὰ τινὰ χρόνον τὰ δεσμὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς δουλείας. Διέτριψεν ἐνταῦθα ἐπὶ τινὰ ἔτη, μετέβη εἴτα εἰς τὴν Ἑλβετίαν καὶ ἐπανῆλθε πάλιν εἰς Παρισίους βραχὺν χρόνον πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1848. Μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς νέας μεταβολῆς ἐν Γαλλίᾳ μετέβη εἰς τὴν βοεμικὴν πρωτεύουσαν Πράγαν, ὅπου εἶχε συγκληθῆ τὸ πανσλαβικὸν κοινοβούλιον, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ διατυπώσῃ τὰς πρὸς ἀλλήλους καὶ τὰς πρὸς τοὺς λοιποὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης σχέσεις τῶν σλαβικῶν λαῶν, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐν τούτοις ὁ τέως κοσμοπολίτης οὗτος ἀντεπροσώπευεν ἄγαν πανσλαβιστικὰς τάσεις καὶ διαθέσεις. Ἀποτυχόντων τῶν σχεδίων αὐτοῦ ἐν Πράγῃ, μετέβη εἰς Δρέσδην, ἔνθα μετὰ τὸ ναυάγιον τῆς ἐπαναστάσεως συλληφθεὶς, καθείρχθη ὑπὸ τῆς σαξωνικῆς κυβερνήσεως, παραδοθεὶς μετὰ ταῦτα εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ ὑπὸ ταύτης εἰς τὴν ρωσικὴν κυβέρνησιν. Διατελέσας ἐπὶ τινὰ χρόνον ἐν τινι ρωσικῷ φρουρίῳ, ἐξορισθεὶς εἴτα εἰς Σιβηρίαν, τυχὼν μετὰ ταῦτα τῆς ἀδείας νὰ μετοικήσῃ εἰς τὴν τότε ὑπὸ τῆς Ρωσίας προσαρτηθεῖσαν χώραν τοῦ Ἄμουρ, κατῴρθωσε διὰ μυρίων περιπετειῶν νὰ μεταβῇ εἰς Ἰαπωνίαν

¹ Russland vor und nach dem Kriege.

νίαν, εἶτα εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν, τὸ δὲ ἔτος 1864 νὰ προσορμισθῇ ἐπὶ τέλους εἰς Ἀγγλίαν.

Ἐνταῦθα ἀνέπτυξε νέον ζῆλον πρὸς διάδοσιν τῶν ὁσημέραι ἀνατρεπτικῶν καθισταμένων ἀρχῶν του. Ἰδρυσε νέαν ριζοσπαστικὴν ἡμερησίαν *Ko-lokol* μετ' ἄλλων ὁμοφρόνων αὐτοῦ, κηρύττων τὴν παγκόσμιον ἐπανάστασιν καὶ ζητῶν νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς νεκροὺς τῆς δούλης Εὐρώπης εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς νέας αὐτῶν ζωῆς καὶ ἐλευθερίας. Συγχρόνως εἰργάζετο πρὸς σχηματισμὸν διαφόρων ἐπαναστατικῶν ἐταιριῶν, περιλαμβανουσῶν ἐν τοῖς κόλποις αὐτῶν πάντας τοὺς δυσηρεστημένους τῆς μοναρχικῆς Εὐρώπης ἀνδρας, καὶ οὕτως ἔλαβεν ἐνεργώτατον μέρος εἰς τὰ συνέδρια τῶν φίλων τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἐλευθερίας, μετὰ δὲ τοῦ Γερμανοῦ *Marx* ἐγένετο εἰς τῶν πρωτεύοντων ὀργανωτῶν τῆς διαβοήτου *Διεθνοῦς*. Ἐλθὼν εἰς ρῆξιν πρὸς τὰ πρωτεύοντα μέλη τῆς ἐταιρίας ταύτης ἕνεκα τῶν ἀναρχικῶν αὐτοῦ τάσεων, ἀπεχώρησεν ὁ *Baku-nin*, ἰδρύσας νέαν ἀδελφότητα, νέαν *διεθνήν συμμαχίαν* τῆς κοινωνιστικῆς δημοκρατίας, τῆς ὁποίας κατέστη ἤδη ὁ ὑπέρτατος ποντίφηξ καὶ αἰρεσιάρχης. Ἐκ τοῦ προγράμματος τῆς νέας ταύτης ἐταιρίας θέλουσι κατανοηθῆ ἑπαρκῶς οἱ νέοι τοῦ Ρώσου ἀναρχικοῦ πόθοι, οἱ ἐκσφενδονιζόμενοι κατὰ τῆς ὑφισταμένης ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς τάξεως :

«Ἡ Συμμαχία κηρύσσεται ἄθεος· ζητεῖ τὴν κατάργησιν τῶν θρησκευμάτων, τὴν ὑποκατάστασιν τῆς ἐπιστήμης εἰς τὴν πίστιν καὶ τῆς ἀνθρωπίνης δικαιοσύνης εἰς τὴν τοῦ θεοῦ.

«Ζητεῖ πρὸ παντός τὴν πολιτικὴν, οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν ἐξίσωσιν τῶν κλάσεων καὶ τῶν ἀτόμων τῶν δύο φύλων, ἀρχομένη ἐκ τῆς καταργήσεως τοῦ δικαίου τῆς κληρονομίας, ὅπως ἐν τῷ μέλλοντι ἢ ἀπόλαυσις τυγχάνῃ ἴση πρὸς τὴν παραγωγὴν ἐκάστου, ἢ δὲ γῆ, τὰ ὄργανα τῆς ἐργασίας, ὡς πᾶν ἄλλο κεφάλαιον καθιστάμενον ἢ ἀθροιστικὴ περιουσία ὀλοκλήρου τῆς κοινωνίας, μὴ δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ἢ ὑπὸ τῶν ἐργατῶν μόνον, τουτέστιν ὑπὸ τῶν ἀγροτικῶν καὶ βιομηχανικῶν συνεταρισμῶν.

«Ζητεῖ δι' ἅπαντα τὰ τέκνα ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ἀπὸ τῆς γεννήσεως αὐτῶν, τὴν ἰσότητα τῶν μέσων τῆς ἀναπτύξεως, τουτέστι τῆς συντηρήσεως, τῆς ἀνατροφῆς καὶ τῆς παιδεύσεως καθ' ὅλους τοὺς βαθμοὺς τῆς ἐπιστήμης, τῆς βιομηχανίας καὶ τῶν τεχνῶν, πεπεισμένη ὅτι ἡ ἰσότης αὕτη, οἰκονομικὴ τὸ πρῶτον καὶ κοινωνικὴ μόνον, ἔξει ἀποτέλεσμα νὰ ἐπενέγκῃ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον μείζονα τῶν ἀτόμων φυσικὴν ἰσότητα, ἐξαλείφουσα ἀπάσας τὰς τεχνητὰς ἀνισότητας, ἱστορικὰ παραγόμενα ψευδοῦς ὅσον καὶ ἀδίκου κοινωνικῆς ὀργανώσεως.¹

«Πολεμία παντός δεσποτισμοῦ, μηδένα ἄλλον πολιτικὸν τύπον ἀναγνω-

¹ Τὸ πρόγραμμα τῆς μηδενιστικῆς αἰρέσεως συνίσταται εἰς τὴν κατάργησιν πάσης σχέσεως φύλου, οἰκογενείας καὶ πάσης διαφορᾶς μεταξὺ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, συνεπῶς οἱ θιασῶται τῶν δύο φύλων θελοῦσι φέρει κοντοὺς βοστρύχους, πλατεῖα ἰνδύματα, συγχέοντα τοὺς τύπους,

ρίζουσα πλὴν τοῦ δημοκρατικοῦ, καὶ ἀπορρίπτουσα ἀπολύτως πᾶσαν ἀντιδραστικὴν συμμαχίαν, ἀποκρούει πᾶσαν πολιτικὴν ἐνέργειαν, ἥτις δὲν ἤθελεν ἔχει ὡς ἄμεσον τέλος τὸν θρίαμβον τῆς ὑποθέσεως τῶν ἐργατῶν κατὰ τοῦ κεφαλαίου. . . .

«Τοῦ κοινωνικοῦ ζητήματος μὴ δυναμένου νὰ τύχη τῆς ὀριστικῆς καὶ πραγματικῆς αὐτοῦ λύσεως παρὰ ἐπὶ τῆ βίσει τῆς διεθνούς ἢ παγκοσμίου τῶν ἐργατῶν παντὸς τύπου ἀμοιβαιότητος, ἡ Συμμαχία ἀποκρούει πᾶσαν πολιτικὴν στηριζομένην ἐπὶ τοῦ αὐτοκαλουμένου πατριωτισμοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν ἐθνῶν». . .

Ὁ ὑπέρτατος ποντίφηξ τῆς αἰρέσεως ταύτης δὲν ζητεῖ τὴν πραγμάτωσιν τῶν ιδεῶν αὐτοῦ διὰ τῆς ἐμμόνου ἐργασίας πρὸς παιδείαν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ λαοῦ, ὅπως φρονοῦσιν ἄλλοι τινὲς θεωρητικοί· μόνη ἡ ἐπανάστασις, ἡ ἄμεσος διὰ τῆς βίας καταστροφὴ τῆς ὑφισταμένης ἠθικῆς τάξεως, δύναται νὰ μεταβάλη ἐν ἀκαρεῖ τὴν τύχην καὶ τὸ μέλλον τοῦ λαοῦ, ὅστις αἰείποτε εἶναι κατάλληλος πρὸς τοῦτο, δυνάμενος νὰ ὀργανωθῇ αὐτομόμως κατόπιν ἐκάστης ἐπαναστάσεως. Ἐν τῇ μελέτῃ αὐτοῦ Ἐπανάστασις καὶ ἐπιστήμη διίσχυρίζεται ὅτι ἡ ἀποστολὴ τῶν πεφωτισμένων ἐπαναστατικῶν εἶναι ἀπλουστάτη: δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ διδάξωσι τὸν λαὸν ἀρκετὰ ἤδη γινώσκοντα· ἐν μόνον ὀφείλουσι νὰ πράξωσι, νὰ ἐνεργήσωσιν ἐπὶ τῶν αἰσθημάτων αὐτοῦ κατὰ τῶν προνομιούχων τάξεων καὶ νὰ ἐμπνεύσωσιν εἰς αὐτὸν τὴν τέχνην τῶν στάσεων. Ἐπανάστασις ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ φρικαλέᾳ πραγματικότητι, οὐδὲν ἄλλο, καὶ τὸ κοινωνικὸν ζήτημα ἐλύθη. Ἀναγινώσκω ἐν τινι τῶν λόγων αὐτοῦ τὰ ἐπόμενα: «Ἀδύνατον νὰ καταστραφῇ ὁ θρησκευτικὸς φανατισμὸς διὰ τῆς διδασκαλίας, τῶν συλλόγων, τῶν ἐφημερίδων καὶ τῶν λοιπῶν προσηλυτιστικῶν μέσων. Ἡ θρησκεία δὲν εἶναι μόνον ἐγκεφαλικὴ παραπλάνησις, ἀλλ' ἅμα διαμαρτύρησις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας κατὰ τῆς οἰκτρότητος καὶ τοῦ περιορισμοῦ τῆς περὶ ἡμᾶς πραγματικότητος. Ὁ ἄνθρωπος εὐρίσκων ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ μωρικὸν μόνον, ἀδικίαν καὶ ἐλεεινότητα, δημιουργεῖ κρείττονα διὰ τῆς φαντασίας αὐτοῦ κῶδονδρικὰ τῆς κεφαλῆς περιβλήματα καὶ κυανὰς διόπτρας ὠρισμένας νὰ καλύπτωσι τὸ χρῶμα τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τὴν ζωρότητα τοῦ βλέμματος.

Οὐδεμία εὐγενὴς μεταξὺ αὐτῶν συμπεριφορὰ καὶ ἐθιμοτυπία. Παράδειγμα τὸ ἐπόμενον ἀνέκδοτον μεταξὺ τοῦ Γάλλου Rousselle καὶ τῆς κυρίας Bakounine:

Ὁ Γάλλος δικηγόρος συζητῶν μετὰ τῆς συζύγου τοῦ βαρβάρου (οὕτως ἀπεκαλεῖτο ὑπὸ τῶν φίλων αὐτοῦ ὁ Bakounine) ἐν τινι τῶν αἰθουσῶν τοῦ δημαρχείου τῆς Βέρνης ἔμελλεν ἄνασκευάσῃ ἐπιχείρημά τι τῆς μηδενιστρίας θίγον τὸ ζήτημα τῆς μητρότητος. Μὴ δυνάμενος δὲ νὰ εὔρη τοπικὴν τινα φράσιν, χωρὶς νὰ ἦναι αὐτὴ καὶ προσβλητικὴ, ἐδίσταζεν ἀποκριθῆ: «Προσέξατε, πολῖτα Rousselle», τῷ εἶπεν αὐστηρῶς ἡ χειραφετηθεῖσα γυνὴ, «θέλετε καταστῆ ἀβρόφρων».

Ἄναμφιδόλως ὁ Rousselle ἦτο ὁ ἡσυχάσας.

Τῆς μητρότητος οὐσης γεγονότος φυσικῆς ἀνισότητος, διὰ παντὸς δυνατοῦ μέσου ἀποφεύγουσιν αὐτὴν οἱ μηδενισταί, ἀν δὲ δὲν δύνανται νὰ κατορθώσωσι τοῦτο, ἡ μηδενίστρια γυνὴ ἐγκαταλείπει ἐκουσίως τὸ προῖόν τῶν ἐρώτων τῆς, τῶν φυσικῶν αὐτῆς ἀναγκῶν μᾶλλον». (L'association internationale des Travailleurs par E. F r i b o u r g, l'un des fondateurs).

πιον. . . Μόνον όταν αποδοθῆ εἰς τὴν γῆν πᾶν τὸ ἀνῆκον αὐτῇ, τουτέστιν εὐτυχία καὶ ἀδελφότης, τότε μόνον θέλει κατὰ πρῶτον ἡ θρησκεία ἀπολέσει τὸν λόγον τῆς ὑπέρξεως αὐτῆς. Πρὸς καταστροφὴν δὲ τῆς θρησκείας δὲν ἐξαρκεῖ μόνον ὁ πνευματικὸς προσηλυτισμὸς, ἀλλὰ παρίσταται χρεῖα πρὸς τοῦτο τῆς κοινωνικῆς ἐπαναστάσεως». ¹

Ἐξέρχομαι τοῦ ἀπαισίου τούτου κύκλου τῶν παραληρημάτων νοσοῦσης ψυχῆς, φλεγμαινόντος ἐγκεφάλου καὶ πεπωρωμένης καρδίας, οὐχὶ ἵνα ὀδηγήσω τὸν ἀναγνώστην μου ὡς ὁ Δάντης εἰς χώρας φωτεινοτέρας καὶ εὐγενεστέρας, ἀλλ' ἵνα μελετήσω μετ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἵνα ἐξετάσω καὶ ἀναλύσω μετ' αὐτοῦ τὰ ψυχολογικὰ αἷτια, τὰ ἐπενεγκόντα τὴν πνευματικὴν καὶ κοινωνικὴν ταύτην ἐκρυθμίαν εἰς πολλὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, μὴ ἐκλιπόντα μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης, ἀλλὰ τὰ ἔτχιστα τῶν δεινῶν ἐπαπειλοῦντα.

Ἐπέρχουσιν ἐποχαὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, καθ' ἃς ὁ ἄνθρωπος καταλαμβάνεται ὑπὸ ἀκαταλήπτου τινὸς συγχύσεως, ἐκ τινος πνευματικοῦ ἰλίγγου, ὅστις ἐμπνέων αὐτῷ τὸν κόρον, τὴν ἀηδίαν, οὐδεμίαν παρέχει αὐτῷ στιγμὴν γαλήνης, διακυμαίνων αὐτὸν ἐντὸς ἀορίστων πόθων, βαρύνων αὐτὸν διὰ τῆς μελαγχολίας ἐκείνης, ἣτις βαίνουσα μέχρι τῶν τελευταίων ὁρίων τῆς πνευματικῆς συγχύσεως, καθίστησιν αὐτὸν παίγιον τοῦ πρώτου ἐκκεντρικοῦ συναισθήματος, τῆς πρώτης ἐντυπώσεως. Δίκην ὑστερικῆς γυναικὸς δύναται νὰ συλλάβῃ τοὺς παραβολωτάτους πόθους, νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν πραγμάτων τῶν παραδοξωτάτων χιμαιρῶν· καὶ ὅσῳ μᾶλλον ἡ νοσηρὰ αὕτη ἐξέγερσις τοῦ νευρικοῦ συστήματος καθίσταται μείζων, ἐπὶ τοσοῦτον καὶ οἱ πόθοι καὶ αἱ ὀρέξεις τοῦ πάσχοντος μωρότεροι. Τοιαύτη εἶναι ἡ ψυχικὴ ἰδιοσυγκρασία τῶν τελευταίων τούτων δεκαετηρίδων τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος· καὶ δὲν παρυσιάζεται τὸ φαινόμενον τοῦτο κατὰ πρῶτον ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἀναλόγους τάσεις, παρομοίας χιμαίρας ἐπεζητήσεν ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ αὐτῆς πίπτουσα ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ καὶ ρωμαϊκὴ κοινωνία, ὅποτε ἀπολέσασα πᾶν τὸ ἰδανικὸν αὐτῆς καὶ τὴν πίστιν, ἐπεδόθη ὅλη εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς ἡδυπαθείας, οἰκτρὸν θέαμα ἠθικῆς πτώσεως καὶ πνευματικῆς αὐτοκτονίας, ἐξ οὗ ἐμπνεόμενος ὁ Ὀράτιος, αὐτὸς ὁ προστατευόμενος τοῦ Μαικήνα Ἐπικούρειος, ἔγραφε τοὺς πικροὺς τούτους στίχους, ὧν ἡ ἀνάγνωσις ἴσως δὲν εἶναι ἀδιάφορος καὶ διὰ τὴν καθ' ἡμᾶς κοινωνίαν :

α' Ἡ Ρώμη, καταληφθεῖσα ὑπὸ τῶν στάσεων, παρ' ὀλίγον νὰ καταβληθῇ ἀπὸ τὸν Δᾶκα καὶ τὸν Αἰθίοπα, τὸν ἕνα φοβερὸν διὰ τὸν στόλον του, τὸν ἕτερον ἰσχυρότερον διὰ τὰ ὄξέα αὐτοῦ βέλη.

α' Ὁ ἔνοχος αἰὼν ἐβεβήλωσε κατὰ πρῶτον τὸν γάμον, τὴν οἰκογένειαν, τὴν ἐστίαν. Τὸ δὲ κακὸν, ἀναπηδῆσαν ἀπὸ τοιαύτης πηγῆς, διεχύθη ἐπὶ τοῦ τόπου καὶ ἐπὶ τοῦ λαοῦ.

α' Ἡ ἐπίγαμος παρθένος διδάσκεται εὐχαρίστως τοὺς χοροὺς τῆς Ἰωνίας·

‡ Russlard vorund nach dem Kriege ἀνωνύμου συγγραφέως.

ἀπκλύνει τεχνηέντως τὸ σῶμα τῆς· καὶ ἤδη ἐν τρυφερᾷ ἡλικίᾳ διαβουλεύεται αἰμομικτικούς ἔρωτας.

«Ἀμέσως ζητεῖ νέους μοιχοὺς ἐν αὐτῇ τῇ τραπέζῃ τοῦ συζύγου τῆς· καὶ δὲν ἐκλέγει σχεδὸν ἐκεῖνον, εἰς ὃν μέλλει νὰ παρᾶσχη παροδικήν τινα εὐνοιαν, ὁπότεν κομίζωσι τὰς λαμπάδας.

«Ἄλλ' ἐξεγείρεται, παρακελευομένη ὑπὸ ἐπιτακτικοῦ τινὸς σημείου, οὐχὶ ἄνευ τῆς συνενοχῆς τοῦ συζύγου, προσκαλουμένη ὑπὸ τινος ἐμπόρου ἢ καταδρομέως τινὸς, ἐπιβαίνοντος Ἰσπανικῆς νηὸς καὶ ἐξαγοράζοντος τὴν ἀτιμίαν ἄλλων.

«Ἄλλὰ δὲν εἶχε γεννηθῆ ἀπὸ τοιούτων γονέων ἢ γενεᾶ ἐκείνη, ἢ καταστήσασα ἐρυθρὰν τὴν θάλασσαν ὑπὸ τοῦ αἵματος τῶν Καρχηδονίων, καὶ καταβαλοῦσα τὸν Πύρρον, τὸν μέγαν Ἀντίοχον καὶ τὸν ἀδιάλλακτον Ἀντίβαν.

«Ὅπόσων δὲν καθίσταται αἴτιος ἐρειπίων ὁ πανδαμάτωρ χρόνος! Ὁ αἰὼν τῶν πατέρων ἡμῶν, χείρων τοῦ τῶν προγόνων, παρήγαγεν ἡμᾶς χείρονας ἔτι, ἵνα δώσῃ ὑπαρξίν εἰς γενεὰν ἔτι μᾶλλον διεφθαρμένην».¹

Ἄρκεῖ τὸ παρᾶδειγμα τοῦτο τῆς πιπτούσης Ρώμης, τὸ ὁποῖον ἐπαρκῶς ἐκφράζεται ἐν τῇ ᾠδῇ ταύτῃ, ἐν τῇ ὁποίᾳ οὐχὶ μία κοινωνία δύναται ν' ἀτενίσῃ τὴν εἰκόνα αὐτῆς καὶ τὰς ἠθικὰς διαθέσεις . . .

Πρὸ τινων δεκαετηρίδων αἰσθητικοὶ συγγραφεῖς καὶ κριτικοὶ ἐν Εὐρώπῃ ἐκπλαγέντες ἐπὶ παρᾶδόξοις τισὶ ψυχολογικοῖς φαινομένοις τῆς κοινωνίας, κατήγγειλαν εἶδος τι ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς νόσου ἀρχομένης νὰ κατατρώχῃ τὸ δημόσιον πνεῦμα· ἠθικὴ τερηδὼν, φθίσις ἀνίατος τῆς ψυχικῆς υἰείας, ἐξέλεγεν ἰδίως τὰς ἐκλεκτοτάτας φύσεις· ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἶονεὶ προνομιούχος νόσος τῆς ἀριστοκρατίας τοῦ πνεύματος, τὰ δὲ θύματα αὐτῆς ἐστρατολογοῦντο ἐκ τῶν ἐπιλέκτων τῆς τέχνης, τῆς φιλολογίας καὶ τῆς ἐπιστήμης. *Maladie du siècle* ἀπεκλήθη ἡ νόσος αὕτη ἐν Γαλλίᾳ, *Weltschmerz* ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἄλλως ἀλλαχοῦ· ἡ νόσος αὕτη, ἧς δὲν δύναμαι ᾧδε ἐλλείψει χρόνου νὰ διατυπώσω τὰ πλήρη χαρακτηριστικὰ, ἐξέφραζε τὴν ἀπογοήτευσιν ὑπὸ τὰς ποικίλας αὐτῆς ἀπόψεις, τὴν μέλαιναν ἐκείνην μελαγχολίαν, ἧτις δὲν εἶναι πλέον ἐλαφρά τις καὶ γλυκύθυμος ιδιότης ἐξόχου πνεύματος, ἀλλὰ λυπηρὸν σημεῖον πασχούσης ψυχῆς, προανάκρουσμα προσεχοῦς πνευματικῆς καταστροφῆς· βαθμηδὸν, ἀπὸ τῶν ἐκλεκτῶν πνευμάτων ἡ νόσος αὕτη κατῆλθεν εἰς τὰς κατωτέρως κοινωνικὰς τάξεις, ἀπανταχοῦ συνεπιφέρουσα τὴν ἀπελπισίαν, τὴν ἠθικὴν ἐρήμωσιν, ἐγκαινίσασα ὡς ἠθικὸν δόγμα τὴν περιφρόνησιν κατὰ παντὸς καθεστῶτος, τὴν ἐπανάστασιν κατὰ πάσης μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐξαρχούσης ιδέας.

Οὕτως ἐπῆλθεν ἡ ἄρνησις εἰς τὰ κατώτατα στρώματα τῆς κοινωνίας, καταβάσῃ ἀπὸ τῶν κορυφῶν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης; ἡ *είρωνία*,

¹ Orat. I, III, od. 6.

ἤτις κατεχλεύασε καὶ ἐξηυτέλισε πάντα θεσμόν καὶ σύνδεσμον τῆς κοι-
νωνικῆς ἀλληλεγγύης. Τί εἶναι ὁ γάμος ἐπὶ παραδείγματι, τὸ ἄκρον ἄω-
τον τοῦτο τῆς κοινωνικῆς τάξεως τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ἰσχυρότατος παράγων τῆς
συντηρήσεως καὶ τῆς προόδου τῆς πολιτικῆς κοινωνίας; Ὁ *Franz Μοῦρ*, ὁ
δυσειδῆς ἐκεῖνος ἥρως τῶν *Ληστών* τοῦ Schiller, ὁ ἀποστάτης κατὰ παντός
ἠθικοῦ καὶ νομίμου ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ὁ ἀσεβῆς υἱός, ὁ ἄστοργος ἀδελφός, δι-
καιολογοῦν ἐν ἑαυτῷ κακούργους διαθέσεις, ἐπιφωνεῖ μετὰ σατανι-
κῆς ἐπινοίας: «Λέγουσιν: — αὐτός εἶναι πατήρ σου! σοὶ ἔδωκε τὴν
ζωὴν, εἶσαι ἡ σὰρξ αὐτοῦ, τὸ αἷμα αὐτοῦ — λοιπὸν ἔστω σοὶ ἱερός! . . .
Ἄλλ' ἐπεθύμουν νὰ ἐρωτήσω, διατί μὲ ἔκαμε; βεβαίως οὐχὶ ἀπὸ τῆς πρὸς
με ἀγάπης . . . μὲ ἐγνώρισε πρὶν ἢ μὲ τεκνοποιήσῃ; ἐσκέφη ἡ περὶ ἐμοῦ,
καθ' ἣν στιγμήν μὲ ἐδημιούργει; ἐγίνωσκε τί ἠθέλον καταστῆ εἰ ἐγώ; . . .
Καὶ εἶχεν ἄλλον τινὰ σκοπὸν ἢ δημιουργία μου, ἢ τὴν πλήρωσιν μόνον κτη-
νώδους ἐπιθυμίας;»¹. Τοιαύτη ἡ θεωρία τοῦ γάμου παρὰ τοῖς ὑλισταῖς, ἀνυ-
ψοῦσα ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου τῆς κοινωνικῆς λατρείας τὸ εἶδωλον τοῦ ἐλευθέρ-
ου ἔρωτος καὶ ἐν λογικῇ συνεπείᾳ κατόπιν ὑπαγορεύουσα τὴν ἀσέβειαν πρὸς
τοὺς γονεῖς, τὴν ἀστοργίαν πρὸς τοὺς ἀδελφούς, τὴν καταφρόνησιν πρὸς τοὺς
νόμους τῆς κοινωνικῆς τάξεως: εἶναι ἡ σκέψις ἀποστάτου υἱοῦ, δικαιολογοῦν-
τος τὰ ἔνοχα αὐτοῦ σχέδια, ἀρνούμενου πᾶσαν ὑπαρξίν ἠθικοῦ νόμου καὶ
θυσιάζοντος τὰ αἰσθήματα τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ ἐγωῦ-
σμοῦ καὶ τῆς ἀδιαφορίας.

Καὶ τί ἦσαν αἱ αἰμοσταγεῖς στάσεις κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην δε-
κατηρίδα, αἱ συνωμοσίαι, αἵτινες ἀπασχολοῦσιν ἀπὸ τινος χρόνου τὸ δημό-
σιον πνεῦμα, κωλύουσαι τὴν εἰρηνικὴν καὶ ἐλευθέραν αὐτοῦ πρόοδον, ἢ τὰ
ἀποτελέσματα ἀναλόγων σκέψεων, παρομοίας τοῦ ἠθικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ
βίου συλλήψεως καὶ ἀπόψεως. Ὅποσον ἄλλο ἦτο τὸ ἠθικὸν καὶ κοινωνικὸν
ιδεῶδες τῶν ἐμπρηστῶν καὶ πετρελαιοχόων τοῦ Δήμου τῶν Παρισίων καὶ τῆς
ἰσπανικῆς Καρθαγένης; Κατὰ τὰς στατιστικὰς πληροφορίας, ὡς ἐξάγεται ἐκ
τῶν ἀνακρίσεων καὶ τῶν δικῶν, δὲν εὐθύνεται ἐπὶ τοῖς συλληφθεῖσι καὶ τε-
λεσθεῖσι κατουργήμασιν ἡ κοινωνικὴ ὑποστάθμη μόνον, ἡ ἀμυδρὰν κεκτη-
μένη ἔννοιαν τῶν ὄρων τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ, οἱ ἐκ τοῦ ψύ-
χους θνήσκοντες ἐπὶ τοῦ μεγάλου δρόμου, οἱ παραφρονοῦντες ἐκ τῆς πείνης
καὶ τῆς ἐνδείας: ἡ δυστυχὴς αὕτη κοινωνικὴ τάξις ὑπῆρξεν ὄργανον μόνον
καὶ νευρόσπαστον, διότι ἡ πνευματικὴ αὐτῆς κατάστασις δὲν ἐπέτρεπε νὰ
διανοηθῇ πέραν τοῦ στενοῦ κύκλου τῶν ἐνστίκτων. Ἐσχηματίσθη τάξις τις
ἐν τῇ νεωτέρᾳ κοινωνίᾳ ὅλως ἰδιοφυῆς, σπανιώτατα δ' ἀπαντῶσα ἐν ταῖς ἀρ-
χαιοτέραις κοινωνίαις: ἡ τάξις αὕτη, ἣτις κατὰ πρῶτον ἀνεπτύχθη καὶ διε-
τυπώθη εἰς ἴδιον κοινωνικὸν σύστημα ἐν Παρισίοις ὑπὸ τοῦ μυθιστοριογράφου
Mürger ὑπὸ τὸ ὄνομα *Bohème*, περιλαμβάνει πᾶσαν ἀποτυχίαν ἐν τῇ

¹ Schiller's die Räuber.

ἐπιστήμη, ἐν τῇ τέχνῃ, ἐν τῇ φιλολογίᾳ, ἐν τῇ πολιτικῇ. Ἀπόκληροι παν-
 τὸς προτερήματος, πάσης ἰκανότητος καὶ τιμῆς, ἄνδρες σπαταλήσαντες τὴν
 ἰδίαν τιμὴν καὶ ἀρετὴν ἐν τοῖς καταγωγίσι τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς ἐξαχρειώ-
 σεως, κυνικοὶ κατ' ἀνάγκην, στρέφουσι τὰ βέλη αὐτῶν κατὰ τῆς κοινωνίας,
 ἣτις ἐν τῷ κυριαρχικῷ αὐτῆς ἀξιώματι τοὺς περιεφρόνητε καὶ τοὺς ἀπελά-
 κτισε. Ὑπηρεῖται διδασκαλιῶν ἀνατρεπτικῶν, διότι οὐδὲν συμφέρον δύνανται
 νὰ ἔχωσιν ἐν τῇ ὑφισταμένη κοινωνικῇ τάξει, ὡμωταν τὴν καταστροφὴν αὐ-
 τῆς καὶ τὴν ἐξουδένωσιν, καὶ μὴ δυνάμενοι εὐχερῶς νὰ πρῶξωσι τοῦτο, διότι
 ἀναμένουσ' αὐτοὺς ἐξάπαντος ἡ εἰρκτὴ, ἐξεμοῦσι τὸ δηλητήριον τῆς διεφθα-
 ρμένης αὐτῶν ψυχῆς καὶ καρδίας κατὰ παντὸς ἀληθοῦς, ἀγαθοῦ καὶ καλοῦ ἐν
 τῇ κοινωνίᾳ. Ἡ ἰδρυσις, ἡ συντήρησις τῆς λιβελλογραφίας ἐν τῇ εὐρείᾳ αὐ-
 τῆς ἐννοίᾳ εἶναι ἔργον τῆς ἀποβλήτου ταύτης τάξεως. Καθ' ἐκάστην πρωίαν,
 καθ' ἐκάστην ἐσπέραν οἱ ἄεργοι τῶν καπηλείων, αἱ ὑββαλίδες τῶν τριόδων,
 πᾶν μῶρον ἐν γένει, εὐρίσκουσι τὴν εἰκόνα αὐτῶν κεκαλλιτεχνημένην εἰς τὰ
 ρυπαρὰ ταῦτα προϊόντα τῶν τυπογραφείων, τὰ συντηροῦντα τὸν ἀτιμον
 βίον διεφθαρμένων συνειδήσεων. Κοινωνία ἀποσυντιθεμένη δὲν δύναται ἢ
 νὰ εὐρίσκη ψυχικὴν τέρψιν καὶ ἀνακούφισιν ἐν τοιαύτῃ βδελυρᾷ εἰ-
 κόνι, παρισταμένη κατ' ἐξοχὴν διὰ τοῦ μυθιστορήματος, τῆς ἐφημερίδος
 καὶ τοῦ θεάτρου· ἐντεῦθεν ἡ ὑποστήριξις τῆς τοιαύτης πνευματικῆς συγκο-
 μιδῆς, ἡ φαινομενικὴ δημοτικότης παντὸς κοινωνικοῦ περιτρίμματος, ἐπιπλέον-
 τος ἐπὶ τῆς ἠθικῆς ταύτης ἰλύος. Οὐδὲν ἱερὸν κατὰ τὴν σχολὴν ταύτην·
 θρησκεία, ἐπιστήμη, τέχνη, ἠθικότης, πᾶν ὅ,τι ὑψηλὸν καὶ γενναῖον εἶναι
 ἀντικείμενα τοῦ ἐκφυλισμοῦ τῶν. Ἐξευτελίζεται ἡ ἐνᾶρετος γυνή, κατατυ-
 κοφκντεῖται ὁ ἔντιμος πολίτης, χλευάζεται πᾶσα ὑπερέχουσα ἠθικὴ τάξις.
 Οἱ Ῥωμαῖοι, ὁ μέσος αἰὼν κατέλεγον τοὺς ἀνθρώπους τούτους εἰς τὴν τάξιν
 τῶν ἀτίμων, ἡ καθολικὴ ἐκκλησία ἤρνεῖτο εἰς αὐτοὺς τὴν ταφὴν καὶ ἡ ἀρ-
 χαία ἱστορία τοὺς ἐστιγματίσεν ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν *συκοφαντῶν*· μόνον δὲ
 δυστυχῶς ἐν τῇ νεωτέρᾳ κοινωνίᾳ δὲν εὔρον εἰσέτι τὴν προσήκουσαν αὐ-
 τοῖς θέσιν. Οὗτοι ὑπῆρξαν κατ' ἐξοχὴν οἱ στρατηγοὶ τῆς παρισινῆς Κοινοτή-
 τητος· καὶ οὗτοι οἱ ἀποτυχόντες ν' ἀναδειχθῶσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, οἱ ὁμόσαν-
 τες θανάσιμον κατ' αὐτῆς μῖσος, πρόθυμοι δολοφόνοι καὶ κοφάνται πάσης
 ὑπεροχῆς εἶναι οἱ διαμορφοῦντες δυστυχῶς τὴν λεγομένην κοινὴν γνώμην
 τῶν κατωτάτων τάξεων, οἱ ἐμπνέοντες εἰς αὐτὴν τὰ ἴδια μῖση, οἱ προκη-
 ρύττοντες τὴν ἀνατροπὴν παντὸς καθεστῶτος, ἐν τῷ ὁποίῳ οὐδεμίαν εὐρί-
 σκουσι θέσιν οἱ συνεταυριζόμενοι μετὰ τῶν ἐταιρῶν καὶ τῶν φαυλοβίων, οἱ
 τιθέμενοι ἐν πρώτῃ εὐκαιρίᾳ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κοινωνικοῦ συρφετοῦ, ἵνα σύ-
 ρωσιν αὐτὸν ἐν σατανικῇ ἡδονῇ εἰς τὸ ἔγκλημα, εἰς τὴν ἀτιμίαν, εἰς τὴν
 δολοφονίαν.

Ὅποια ἄλλα ἢ αἱ διαγραφεῖσαι ἀρχαὶ ἐν τῇ ἄνω εἰκόνι εἶναι αἱ ἀρχαὶ
 τῶν διεθνῶν, τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος ταύτων συνωμοτῶν καὶ ὑπονομιῶν τῆς

κοινωνικής τάξεως, οἵτινες ὑπὸ διχόφωρα ὀνόματα, ἀλλ' ὑπὸ τὴν αὐτὴν κατ' οὐσίαν σημαίαν, κοινοῦσθαι ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ, μηδενισθαί ἐν Ρωσίᾳ, οὐδεμίαν ἠθικὴν ἀρχὴν πρεσβεύοντες ἢ ἀναγνωρίζοντες, οὐδεμίαν ὀργανωτικὴν ἰδέαν ἐκπροσωποῦντες ἐν τῷ πυρετῷ τῆς καταστρεπτικῆς μανίας, ἢ τὸ σιωπηλὸν τῆς ὑλιστικῆς θεωρίας συμπέρασμα — μετ' ἐμὲ ὁ κατακλυσμός; ἅπαντες οἱ ἥρωες καὶ οἱ προφήται τῆς τάξεως ταύτης, ἐκπνέοντες ἐπὶ τοῦ πεδίου τοῦ ἀγῶνος ἢ ἐπὶ τῆς πλατείας τῆς καταδίκης, ἀποκαλοῦσιν ἑαυτοὺς μετ' ἐμφάτῳ ὑλιστὰς, καταφρονοῦντας τὸν θάνατον, διότι μετ' αὐτοῦ ἔρχεται τὸ μηδέν, ὡς κατεφρόνουν τὴν κοινωνίαν, κατὰ πρόσωπον τῆς ὁποίας ἀπευθύνουσι τὴν τελευταίαν ταύτην ὕβριν. . . . Καὶ ἔχουσι δίκαιον τοιαύτην συλλαβόντες ἀντίληψιν περὶ τῆς ἠθικῆς ἀρχῆς τῆς κοινωνίας οἱ ἀποστάται οὗτοι μάρτυρες ψευδοῦς θρησκείας, οἱ φανατικοὶ οὗτοι ἐνθουσιασταὶ τοῦ ὑλισμοῦ, διότι ἡ κοινωνία μὴ κατανοήσασα εἰσέτι τελείως τὴν ἀποστολὴν αὐτῆς, δὲν ἐμερίμνησεν ὅσον ὤφειλε περὶ τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς αὐτῆς ὑγείας καὶ ἀναπτύξεως. Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ μεριμνᾷ ἐξίσου καὶ ἀναλόγως περὶ ὅλων τῶν μελῶν τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἢ δὲ κοινωνία, ὁ ἄνθρωπος ἐν μεγαλογραφίᾳ, κηδομένη περὶ τῆς ὑγείας αὐτῆς, τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς εὐεξίας αὐτῆς, ὀφείλει διὰ καταλλήλου ἀνατροφῆς καὶ παιδείσεως νὰ μεριμνήσῃ περὶ τῆς ψυχικῆς τελειότητος πάντων τῶν μελῶν τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ· ἀτελής, πληρμελής, μονομερῆς ἀνατροφή θέλει ἔχει τοιαῦται ἀποτελέσματα. . . . Καὶ τότε οἱ δημαγωγοὶ, οἱ ἐνδιαφερόμενοι διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ καθεστώτος, θέλουσιν εὖρει ὕλην πρόσφορον, ἢν' ἀνάψωσι τὴν πυρκαϊάν τῆς κοινωνικῆς στᾶσεως καὶ ἀναρχίας· καὶ θέλουσι ψιθυρίσει εἰς τὰ ὦτα ἀμαθοῦς λαοῦ, οὐδεμίαν ἔχοντος συνείδησιν τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἀποστολῆς τῆς κοινωνίας, οὐδεμίαν θρησκευτικὴν ἔννοιαν κεκτημένου, διότι ἡ ἐκκλησία ἠρκέσθη εἰς τοὺς τύπους μόνον, ὀλιγορήσασα τῆς οὐσίας, θέλουσιν εἶπει αὐτῷ ὅτι οὐδὲν ἀληθές, οὐδὲν ἀγαθόν, οὐδὲν καλόν, οὐδὲν δίκαιον ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὅτι ἡ ἀκαδήμεια, ὅτι ὁ ναός, τὸ μουσεῖον πᾶσα ἔκφρασις τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης ἐδημιουργήθησαν ἐκ τοῦ ἰδρώτος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ λαοῦ, ὅτι εἶναι ἄξια καταστροφῆς, ὅσον καὶ ἂν ἐπιγράψῃ ἐπὶ τῶν προμετωπίδων αὐτῶν προνοητικὴ κυβέρνησις — *Ἐλευθερία, ἰσότης, ἀδελφότης, ἐθνικὴ ἰδιοκτησία*, ὅπως συμβαίνει τὸ λυπηρὸν τοῦτο φαινόμενον τῆς ἠθικῆς καταστάσεως τῆς νεωτέρας κοινωνίας ἐν Παρισίοις. Ἀλλὰ τί πταίει ὁ λαός ὁ μηδεμιᾶς τυχὼν ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως ἀπὸ μέρους τῶν πεφωτισμένων τάξεων τῆς κοινωνίας, ὁ μηδέποτε διδασκόμενος τὴν πλήρη ἔννοιαν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ καὶ τῶν δικαιωμάτων, λαμβάνων δὲ μόνον τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν ἀπὸ τὰς δυσώδεις σελίδας τοῦ Zola, δι' ὧν μορφοῦται τὸ αἰσθητικὸν καὶ καλλιτεχνικὸν αὐτοῦ αἶσθημα, ὁ λαμβάνων εἰκόνα καὶ παράστασιν τῆς κοινωνίας ἐκ τῶν σκανδαλωδῶν ἀνεκδότων καὶ διηγήσεων, ἐκ τῶν ρυπαρῶν ἀρθριδίων τῶν ἐφημερίδων, τῶν προαγωγῶν

τούτων τῆς δημοσίας ἠθικῆς, ὅποτεν δὲν καθοδηγεῖ αὐτὰς ὑψηλὸν τι ἠθικὸν συμφέρον τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ κερδοσκοπικὴ τις μόνον τάσις, ὁ συλλαμβάνων τὴν εἰκόνα τῆς κοινωνίας καὶ μορφῶν τὰς ἐπ' αὐτῆς πεποιθήσεις του ἐκ τῶν ἀσέμνων παραστάσεων τοῦ θεάτρου, ὅποτε ἡ μόλις ἀποφοιτήσασα τοῦ παρθενγωγείου σεμνὴ παρθένος, ὁ θαυμίζων εἰσέτι ἐν τοῖς διδασκαλείοις μεῖραξ ἔρχονται νὰ λάβωσιν ἐν τοιούτοις καταγωγίαις τὸ πρῶτον μῦρον καὶ χρῆσμα τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς αὐτῶν μορφώσεως καὶ διδασκαλίας, ἵνα ἰθῶσιν ἐν τοῖς πανοράμασι τούτοις τῆς κοινωνικῆς ἐκλύσεως τὰ ἔλατθ ἐκεῖνα, τὰ ὅποια πᾶσα σώφρων κοινωνία περίφροντις ὄφελον ἀποκρύπτει ἀπὸ τοῦ βλέμματος τοῦ δημοσίου, στρέφουσα τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐπ' ἄλλα γενναϊότερα καὶ εὐγενέστερα; Οὕτως ὁ σκεπτικισμὸς, ἡ ἀδιανοησία ἐγκεντρίζεται ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ τῇ συνειδήσει τοῦ λαοῦ, καὶ ἐπέρχονται μετ' ὀλίγον τὰ λυπηρὰ ἐκεῖνα ἀποτελέσματα, ὧν ἡ εἰκὼν τοσαύκις ἀνεπαρεστάθη ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ἱστορίᾳ. . . .

Τοιαύτη ἀνατροπὴ, ἀπόβλητος ξένης διαφθορᾶς μίμησις, θεωρηθεῖσα ὡς πολιτισμὸς, ἐπήνεγκεν ἐν Ρωσίᾳ ἐν μὲν ταῖς ἀνωτέροις αὐτῆς τάξεσι τὸν μηδενισμὸν, ἐν δὲ ταῖς κατωτέροις τὸν κοινωνισμὸν. Ἐλαχίστη ἡ διαφορὰ ἀναμφιδόλως μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἐκφράσεων μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς, διότι κατ' οὐσίαν ἀμφότεραι σκοποῦσι τὴν καταστροφὴν τοῦ καθεστώτος, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ἡ πρώτη ἐν τῷ πνευματικῷ αὐτῆς πυρετῷ οὐδέποτε ἐσκέφθη περὶ δημιουργίας, περιορισθεῖσα μόνον νὰ τεθῆ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν κατωτάτων τάξεων καὶ νὰ ἐκμεταλλευθῆ τὴν ἀμάθειαν αὐτῶν καὶ τὰ ἔνστικτα, ἵνα κορέτῃ τὴν μονομανίαν τοῦ ἐμπρησμοῦ καὶ τῆς καταστροφῆς, ὑφ' ἧς πάσχει τὸ νευρικὸν αὐτῆς σύστημα, ἐξωθοῦν αὐτὴν εἰς πᾶσαν ἐγκληματικὴν σκέψιν καὶ ἐπιχείρησιν.

Καὶ εὐρέθη ὕλη πρόχειρος ἐν Ρωσίᾳ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην εὐρωπαϊκὴν χώραν. Ἡ κατάργησις τῆς ἰδιοκτησίας, τῆς ὀργανωμένης ταύτης ἐν τῇ κοινωνίᾳ κλοπῆς, κατὰ τὴν κοινωνιστικὴν καὶ μηδενιστικὴν ἀποψιν, οὐδεμίαν ἠδύνατο νὰ ἐμποιήτῃ ζωηρὰν ἐντύπωσιν καὶ συγκίνησιν ἐν Ρωσίᾳ, ὅπου ἐπικρατεῖ εἰσέτι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τὸ κοινοτικὸν τῶν κτήσεων σύστημα, εὐχερῶς ἀναμιμνήσκον τὴν πρώτην ἱστορικὴν τῶν κοινωνιῶν περίοδον. Ἡ ἀρχιότης τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ ἀπέραντος εὐρύτης τῶν πεδιάδων τοῦ ῥωσικοῦ κράτους δὲν ἐπήνεγκον εἰσέτι τὴν ἀνάγκην τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, ὅποια ἐπιφάνεται κατὰ τὴν μετὰβασιν τῶν λαῶν εἰς κοινωνικὸν βίον κανονικώτερον καὶ μᾶλλον ὀργανωμένον. Τὸ κοινοτικὸν τῶν κτήσεων σύστημα ἀπὸ αἰώνων ἤδη ἐξέφρανεθὲν ἐν Εὐρώπῃ, μὴ ὑφιστάμενον πλέον ἢ παρατις ἀγρίαις φυλαῖς, διετηρήθη εἰσέτι παραδόξως ἐν τῇ ἀνατολικῇ Εὐρώπῃ. Μόνον ἐν Ρωσίᾳ δυνάμεθα ὡσαύτως νὰ συναντήσωμεν τὸν πανάρχαιον ἐκεῖνον τύπον τῆς οἰκογενειακῆς ἰδιοκτησίας, τὸν ἀναμιμνήσκοντα ἡμῖν τοὺς πατριαρχικοὺς τῆς Γραφῆς χρόνους. Ἄριστος τῆς χώρας ταύτης γνώστης, ὁ

Κ. Α. Leroy-Beaulieu, ἔγραψε πρό τινος χρόνου τὰ ἀκόλουθα σὺν τοῖς ἄλλοις περὶ τοῦ πατριαρχικοῦ συστήματος τοῦ ἰσχύοντος μέχρι τῆς σήμερον ἐν τῷ ρωσικῷ χωρίῳ: Ἄν τῇ ἰσθμῷ (καλύβῃ) τοῦ Μουζίκου ἢ οἰκογένεια διετήρησε τῶντι μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν πατριαρχικόν, ἀρχαῖκόν χαρακτηῖρα. Ἡ περιουσία τῶν χωρικῶν μένει ἀδιαίρετος μεταξὺ τῶν συνοικούντων τέκνων ἢ ἀδελφῶν, καθότι ἕκαστος τοῦ οἴκου ἄνθρωπος κέκτηται ὅμοιον ἐπ' αὐτῆς τίτλον. Πᾶν δ' ὅ,τι βλέπομεν ἐν τῷ δήμῳ, τὸ ἐπανευρίσκομεν ἐν σπέρματι καὶ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ. Ὁ ρωσικὸς δῆμος δύναται νὰ θεωρηθῇ οὕτως εἰπεῖν ἠὲ μὲν οἰκογένεια, ὑπ' αἵρετοῦ κυβερνωμένη ἀρχηγού, τοῦ γέροντος (Starosta). Περ' αὐτῷ τὸ ἔδαφος, ἢ γῆ εἶναι ἢ ἀθροιστικὴ ἰδιοκτησία τῆς κοινότητος, ἕκαστος δ' ἄνθρωπος ἢ ἐκάστη οἰκογένεια ἀπολαμβάνει τὴν αὐτῆς μερίδα. Περὶ τῷ ῥώτῳ χωρικῷ ὁ δεσμὸς τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς κοινότητος εἶναι συνκρίσιμος ἐν παντί, ἀδυνάτου ὄντος νὰ κατανοηθῇ καλῶς ἢ πρώτη ἄνευ τῆς δευτέρας. . . . Ὁ οἰκογενειάρχης κατὰ τὰ ἀρχαῖα ρωσικὰ ἦθη εἶναι κύριος ἐν τῇ οἰκίᾳ του, ὡς ὁ Τσάρος ἐν τῷ ἔθνει· καὶ πρέπει ν' ἀνέλθωμεν ἐπέκεινα τοῦ μέσου αἰῶνος, μέχρι τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος καὶ τῆς πατριαρχικῆς ἐξουσίας τῶν Ρωμαίων, ἵνα εὐρωμεν ἀνάλογόν τι ἐν τῇ δύσει φαινόμενον· ἢ ἡλικίᾳ οὐδαμῶς χειραφετεῖ τὸ τέκνον τοῦ ῥώτου χωρικοῦ ἀπὸ τῆς πατριαρχικῆς ἐξουσίας· ὁ δὲ ἔφηβος καὶ ἔγγαμος υἱὸς μένει ὑποτελής, μέχρις ὅτου λάβῃ τέκνα ἐν ἀνδρική ἡλικίᾳ, ἢ καταστῇ ἐκ περιτροπῆς οἰκογενειάρχης. Ἡ οἰκογενειανικὴ κυριαρχία διέμεινεν ἀνέπαφος διὰ μέσου ὄλων τῶν ἀλλοιώσεων καὶ ὄλων τῶν ἐπαναστάσεων τῆς Ρωσίας.¹

ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο τελεῖται πᾶσα ἐργασία ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς κοινότησι· δύο ἢ τρεῖς οἰκογένειαι συνενοῦσιν ἐπὶ παραδείγματι τοὺς βόας αὐτῶν, καλλιεργοῦσι κατὰ πρῶτον τοὺς ἀγροὺς τῆς μιᾶς οἰκογενείας, ἀκολουθῶν τοὺς τῆς δευτέρας καὶ οὕτω καθεξῆς, διότι ἕνεκα τῆς τραχύτητος τοῦ ἐδάφους οἱ βόες τῆς μιᾶς οἰκογενείας δὲν ἐπαρκοῦσιν εἰς τὴν ἐπιτυχῆ τῶν γαιῶν αὐτῆς καλλιέργειαν. Μεθ' ὅλων δὲ τὰς συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ νεωτέρου κοινωνικοῦ βίου μεταρρυθμίσεις ἐπικρατεῖ ἀείποτε ἐν τοῖς ἀγροῖς ἢ κοινοτικῇ αὕτῃ τάσει, ἔμφυτος καταστάτα ἰδιότης τῆς ρωσικῆς φυλῆς, καὶ ἐντεῦθεν ἢ οὐχὶ ἄτοπος γνώμη πολλῶν φρονούντων, ὅτι αἰφνιδία μετατροπὴ τοῦ συστήματος τούτου θέλει ἐπενέγκει στασιμότητα μᾶλλον ἢ πρόοδον ἐν τῷ βίῳ τῆς ρωσικῆς κοινωνίας.

Ἄνάλογον πρὸς τὸν ἀγροτικὸν κοινωνισμὸν φαινόμενον παρατηρεῖται ὡσαύτως καὶ ἐν τοῖς ρωσικοῖς ἐργαστασίαις. Ἡ ἐν τοῖς βιομηχανικοῖς καταστάμασι τῶν πόλεων ἐργασία ὑπομιμνήσκει ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις τὰ κοινοτικὰ καὶ πατριαρχικὰ συστήματα τοῦ ρωσικοῦ χωρίου. Ἡ ὀργάνωσις τῆς ἐργασίας, τὸ περιλάλητον τοῦτο σύνθημα κοινωνιστικῶν τινῶν ἰδεολόγων, ἔσχε

¹ Revue des deux Mondes.—Novembre 1879.

τὴν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐφαρμογὴν αὐτοῦ καὶ πρᾶγματῶσιν ἐν τῷ ρωσικῷ ἐργοστασίῳ· καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸ σύστημα τοῦτο τῆς ὀργανώσεως τῆς ἐργασίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀλληλεγγύου ἀσφαλείας ἤθελεν εὐρύτερον ἔτι διαδοθῆ καὶ ἀναπτυχθῆ ἐν τῇ ρωσικῇ βιομηχανίᾳ, ἂν οἱ ἐργατικοὶ συνεταιρισμοὶ δὲν ἐθεωροῦντο λίαν ὑπόπτως ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως, ἰσχυροὺς ἐχούσης λόγους νὰ ὑποπτεύηται αὐτοὺς ὡς ἀφετηρίας καὶ κέντρα πρὸς ἐπαναστατικούς συνεταιρισμοὺς καὶ ἀνατρεπτικὰς συνενώσεις, ἐπισήμως ἀποδειχθέντος ἐσχάτως, ὅτι φωλεὰ πάσης συνωμοσίας εἶναι τὸ ἐργοστάσιον, ἐν τῷ ὁποίῳ κυρίως τελεῖται ὁ μηδενιστικὸς τῶν ἀναρχικῶν προσηλυτισμὸς καὶ πᾶσα ἀπόπειρα ἀνατροπῆς τῆς ὑφισταμένης κοινωνικῆς τάξεως.

Ἐν τῷ χωρίῳ αὐτοῦ διαμένων ὁ Ρῶσος χωρικός κέκτηται πᾶσας τὰς ἀρετὰς τῶν πατριαρχικῶν χρόνων: βοηθεῖ τὸν πλησίον, ἐργάζεται μετ' αὐτοῦ, ὅταν οὗτος δὲν δύναται ν' ἀποτελειώτῃ τὸ ἔργον του· πράττων δὲ τοῦτο, ἐνεργεῖ κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις ἐμφύτου ἠθικοῦ αἰσθηματος, ἐπιτάττοντος αὐτῷ τὰ καθήκοντα τῆς φιλάνθρωπίας καὶ τῆς ἀλληλοβοηθείας. Εἶναι τύπος ἀγαθοῦ ἀνθρώπου, προτιμῶν ν' ἀπολέσῃ τὸ δίκαιον, ἢ νὰ μεταβῆ εἰς τὸ δικαυτῆριον πρὸς διεκδίκησιν αὐτοῦ, κινδυνεύων οὕτω νὰ διαρρήξῃ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πᾶσαν πρὸς συγχωρικὸν σχέσιν καὶ οὕτω νὰ ἐκραγῇ ἐν τῷ μέλλοντι ἐμφύλιος καὶ διαρκῆς ἐν τῷ χωρίῳ ἀγὼν, σκηναὶ ἐκδικήσεων, ὡς συμβαίνει ἐν πολλαῖς μὴπω ἀνεπτυγμέναις εἰσέτι χώραις, ἔνθα ἐπικρατεῖ κατ' ἐξοχὴν ὁ ἀτομισμὸς, ἢ δὲ ἰδιωτικὴ ἐκδίκησις θεωρεῖται ἀνωτέρα τῆς κοινωνικῆς αὐθεντείας. Τὸ δὲ αἶσθημα τοῦτο τοῦ Ρῶσου χωρικοῦ εἶναι ἀπόρροια μᾶλλον ἠθικοῦ ἐπιτάγματος ἢ ἀνάγκη κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης. Εἶναι ὀλιγαρκῆς ὁ Ρῶσος χωρικός καὶ τὸ αἶσθημα τοῦτο καθίστησιν αὐτὸν τοσοῦτον αὐτάρκτη, ὥστε νὰ καταφρονῇ μὲν πᾶσαν κτῆσιν πλοῦτου, ἀπὸ βαθείας δὲ πεποιθήσεως νὰ φρονῇ ὅτι ὁ πλοῦτος σπανιώτατα συσσωρεύεται εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ δι' ἐντίμων καὶ ἀνεπιλήπτων μέσων.

Τοιοῦτος λαὸς, ἐνέχων εἰσέτι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον πάντα τὰ στοιχεῖα πρωτογόνου κοινωνικῆς καταστάσεως, διατελῶν εἰσέτι εἰς τὰ σπάργανα πνευματικῆς νηπιότητος καὶ ἀγνοίας, ἦτο ἐπόμενον νὰ καταστῇ εὐάλωτον θῦμα πάσης πολιτικῆς μαγγανείας· μόνον εὐρὸν καὶ κατὰλληλον σύστημα δημοτικῆς παιδείσεως ἠδύνατο νὰ ἐξορκίσῃ τὸν δαίμονα τῶν ἀνατροπῶν καὶ νὰ προαγάγῃ τὸν λαὸν εἰς ἀνωτέρην τινὰ πνευματικὴν καὶ κοινωνικὴν τάξιν. Ἄλλ' ἢ παιδείσεις τοῦ λαοῦ, ὅπου τῆς χώρας ἀκαταλλήλως ἤθελεν εἰσαχθῆ, ὑπῆρξε διὰ τὸν Ρῶσον χωρικὸν ὁ χιτὼν τῆς Δηϊανείρας, πυρπολήσας μᾶλλον ἢ ἐξαγνίσας τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ συνείδησιν· ἀτελής μάθησις καὶ ἀνάπτυξις σαλεύει τὸν νοῦν του, δημιουργῶν εἰς ἑαυτὸν νέους κόσμους καὶ ὑποδεικνύων ψευδεῖς χιμαιρικοὺς ὀρίζοντας· δὲν εὐχαριστεῖται πλέον ἐν τῇ ἐξοχῇ, ἐν ἣ τοσοῦτον εὐδαίμονες ἔζων οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἀπέρχεται εἰς τὴν πόλιν, εἰς τὸν

κέρσον τῆς πάλης καὶ τῆς θυέλλης, ἐν μέσῳ τῶν κινδύνων ποικίλης κοινω-
νίας πρὸς πλουτισμόν· καὶ ἐπιτυχάνων μὲν καθίσταται χρηστός τις ἴσως
ἄστος, ἀλλ' ἀποτυχάνων πίπτει ἠθικῶς ἅμα· τὸ δὲ οἰνόπνευμα εἶναι ἡ μόνη
αὐτοῦ καταφυγή καὶ παραμυθία. Καὶ τότε ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς μέθης, τοῦ
πνευματικοῦ τούτου ἰλίγγου, συλλαμβάνει ἅπαντα ἐκεῖνα τὰ σχέδια τῆς
ἐρημώσεως καὶ τῆς καταστροφῆς τῆς κοινωνικῆς τάξεως, σκοτεινὸς συνωμό-
της ὄνειροπολῶν ἐμπρησμοὺς καὶ δηώσεις, καταλήγων ἐλεεινὸν βίον ἐν τῇ
εἰρκτῇ ἢ ἐν τῇ Σιβηρίᾳ, ἢ αὐτοκτονῶν ἐξ ἀπελπισίας ἐπὶ τῇ ἀποτυχίᾳ τῶν
φαντασιοκοπιῶν τῆς ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ οἰνοπνεύματος διατυπωθείσης
κοινωνικῆς αὐτοῦ δημιουργίας. Διεφθαρμένη κυβέρνησις, οὐδὲν ἰδανικὸν ἔχουσα
πλὴν τῆς κατακτῆσεως, πλουτοῦσα ἐκ τοῦ ἰδρώτος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ
λαοῦ, ἀποζῶσα ἐκ τῶν καταχρήσεων τῆς δωροδοκίας, οὐδὲν ἔχουσα συμφέ-
ρον πρὸς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν περιλαλήτων μεταρρυθμίσεων, αἵτινες ἐπὶ τοῦ
χάρτου μόνον ἀναγράφονται, παραχωροῦσα πᾶσας τὰς πολιτικὰς θέσεις εἰς
ἀνθρώπους ἀνικάνους ἀντὶ χρηματικῆς ἐξαγορᾶς ἢ ἄλλων ἀναλόγων μέσων,
ἡκιστα συμφώνων πρὸς τὴν πολιτικὴν ἠθικὴν καὶ χρηστότητα, δὲν εἶναι δυ-
νατὸν διὰ κατὰλλήλου διοικήσεως καὶ τῶν προσηκουσῶν μεταρρυθμίσεων νὰ
θέσῃ τέρμα εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην, καθιεροῦσα νέαν ἐποχὴν ἐν τῇ ρω-
σικῇ ἱστορίᾳ καὶ λαμβάνουσα τὴν πρωτοβουλίαν τῶν πραγματικῶν μεταρ-
ρυθμίσεων, αὐτὴ πρότερον μεταρρυθμιζομένη καὶ βελτιουμένη. Ἐντεῦθεν τὸ
μῖσος τοῦ λαοῦ κατὰ τῶν ἀνωτάτων τάξεων τῆς κοινωνίας, καὶ ἰδίως κατὰ
τῆς τάξεως τῶν κυβερνητικῶν ὑπαλλήλων, οὓς θεωρεῖ ὡς τοὺς ἀσπονδοτά-
τους τῶν πολεμίων των, ὡς τὰ ἀπαίσια ὄργανα καταστρεπτικῆς δυνάμεως,
τῆς κεφαλὴ μὲν εἶναι ὁ Τσάρος καὶ ἡ κεντρικὴ ἐν Πετροπόλει κυβέρνησις, ὄρ-
γανα δὲ ἐξίσου ὑπεύθυνα καὶ συνένοχα οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διοικηταὶ καὶ
ὑπάλληλοι. Τὰ μεγάλα ἐγκλήματα, ἅτινα κηλιδουσι σήμερον τὰς σελίδας
τῆς ρωσικῆς ἱστορίας, αἱ δολοφόνοι ἀπόπειραι ἀπὸ τοῦ Τσάρου μέχρι τοῦ τε-
λευταίου τῶν ἀστυνομικῶν ὑπαλλήλων δὲν εἶναι μόνον ἀπόρροια ὠρισμένης
τάξεως ἀνατρεπτικῶν στοιχείων, ἀλλ' εἶναι ἅμα σιωπηλὴ ἀποδοχὴ ὑπὸ
πάσης τῆς ρωσικῆς κοινωνίας, εἶναι τὸ ἠθικὸν ἐκεῖνο *delirium tremens*, τὸ
ὁποῖον μετὰ τὸσαύτης γραφικῆς ζοφερότητος διετύπου πρό τινας χρόνους ἐν
Γαλλίᾳ ὁ κ. *Taine*¹ ἀπεικονίζων τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν. Ἡ ρωσικὴ
κοινωνία νοσεῖ σήμερον ἐκ τῆς καταχρήσεως δηλητηρίων, φυσικῶν καὶ ἠθι-
κῶν πνευματῶδων ποτῶν, ἐξεγειρόντων τὸν ἠθικὸν αὐτῆς ὀργανισμόν μέχρι
τῶν τελευταίων ὀρίων τῆς κοινωνικῆς παραφροσύνης. Ἡθικὸν *delirium tre-
mens* ἐν τινὶ κοινωνίᾳ εἶναι ἀνώτερον περιγραφῆς ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ λεπτο-
μερείᾳ καὶ ἀκριβείᾳ, ἀπόκειται δὲ μᾶλλον εἰς τὴν φαντασίαν νὰ τὸ συλλά-
βῃ καὶ νὰ τὸ διατυπώσῃ.

Τοιαύτη ἡ νόσος σήμερον τῆς ρωσικῆς κοινωνίας· οὐδεμία ἠθικὴ καὶ

¹ Origines de la France contemporaine.— La Revolution.

πνευματική ανάπτυξις, διότι άνωτέρα και κατωτέρα παιδείυεις συντελεῖ μάλλον εἰς τὴν ἐξαχρείωσιν ἢ εἰς τὴν ἠθικότητα τῆς κοινωνίας· οὐδεμία πολιτικὴ τοῦ λαοῦ αὐτοβουλία, συντελεστικὴ κατὰ τὸ μάλλον καὶ ἦττον εἰς τινὰ αὐτοῦ ἀναμόρφωσιν, ἥτις ἀπορροφᾶται ὑπὸ φαύλης συγκεντρωτικῆς διοικήσεως, ἐπαχθὲς στρατολογικὸν σύστημα καὶ ἐντεῦθεν ἀνωφελεῖς πόλεμοι ἀπορροφῶντες πᾶσαν πολιτικὴν ἰκμάδα ζωῆς καὶ ἐργασίας τοῦ κατωτάτου λαοῦ ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἀνωτάτων τάξεων· ἔλλειψις ἠθικῶν ἀρχῶν παρὰ ταῖς τάξεις ταύταις, αἵτινες θύματα στρεβλῶν συστημάτων ἀρνοῦνται πᾶσαν ἰδέαν ἠθικῆς ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀρχῆς, ἐν δὲ τοῖς κόλποις αὐτῶν ἐπιτρέπουσι νὰ στρατολογῶνται οἱ ἡγέται τῆς κοινωνικῆς ἀνατροπῆς, ἥτις ὑπὸ τὸ ἀπαίσιον τοῦ Μηδενισμοῦ ὄνομα ἔχει ἐν τῷ προγράμματι αὐτῆς ἀνκγεγραμμένα πάντα τὰ μέσα, τὰ δυνάμενα νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν πλήρωσιν τῶν σχεδίων αὐτῆς, τὸν ἐμπρησμόν καὶ τὴν δολοφονίαν ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος μέχρι τοῦ τελευταίου τῶν ὑπαλλήλων του. Ἡ δὲ εὐρεῖα αὕτη συνωμοσία, εἰ καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ ἔτι, περιβάλλει ἐν εἴδει φοβεροῦ καὶ ἀκαταλήπτου δικτυωτοῦ λαβυρίνθου διὰ τῶν πλοκῶν αὐτῆς ἀπασαν τὴν αὐτοκρατορίαν, ἔχουσα τοὺς ἥρωας αὐτῆς, τοὺς μάρτυρας, δυνάμενη κατὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ μεταχειρισθῇ τούτους πρὸς πᾶσαν ἐπιχείρησιν κατὰ τοῦ ὑφισταμένου κοινωνικοῦ καθεστῶτος.

Δ'.

Καὶ τίς ὑπέχει τὴν ἀληθῆ εὐθύνην τῆς ἠθικῆς ταύτης καταστάσεως, τῆς πνευματικῆς ταύτης ἐκβραβεύσεως τῆς ρωσικῆς κοινωνίας, ἥτις ὁσημέραι ἐκφαίνεται καθαρώτερον καὶ ζοφερώτερον, ἐπαπειλοῦσα νὰ ὑποσκάψῃ ἐξ ὀλοκλήρου τὰς βᾶτεις, ἐφ' ὧν στηρίζεται πᾶσα ἀρχὴ καὶ πᾶς θεσμὸς αὐτῆς καὶ σύνδεσμος; Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ρηθέντων προφανῶς καταδεικνυται, ὅτι αὐτὴ ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις, τὸ πολιτικὸν αὐτῆς σύστημα, τὸ συντελοῦν εἰς τὴν ἐξάντλησιν μάλλον ἢ εἰς τὴν ζωτικότητα τοῦ ἔθνους εἶναι τὰ αἷτια τὰ προκαλέσαντα τὴν ἐχθροπάθειαν ταύτην κατὰ τῆς ὑφισταμένης τάξεως, αἱ ὑποθάψασαι τοὺς παραβολωτάτους πόθους καὶ τὰς μάλλον ἀπραγματοποιήτους χιμαίρας ἐν τῇ κεφαλῇ τῆς ρωσικῆς κοινωνίας. Ὁ συναισθανθεὶς τὴν ἀνθρωπίνην αὐτοῦ ἀξίαν καὶ ἀτομικότητα Ρῶτος πολίτης, ὁ λαβῶν συνείδησιν τῆς ἐν τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ ἀποστολῆς αὐτοῦ, ὁ ἔχων γνῶσιν καθηκόντων καὶ δικαιωμάτων, ἐρωτᾷ ἑαυτὸν μετ' ἀπορίας τίς ὁ λόγος τῆς ὑπάρξεως κυβερνήσεως, ἥτις δικαιωμάτων μόνον ἔχουσα ἀξιῶσεις, ἀδιαφοροῦσα δὲ διὰ τὰ καθήκοντα αὐτῆς, ἐπικάθηται βαρῦς Ἐπιβάτης ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ ἔθνους, κωλύουσα αὐτὸ νὰ ἀναπνεύσῃ καὶ νὰ κινήθῃ ἐλευθέρως, λαμβάνει τὸ προϊόν τῆς ἐργασίας αὐτοῦ, ἐκμυζᾷ τὸ αἷμα τῆς ζωῆς αὐτοῦ, περὶ ἑαυτῆς μόνον μεριμνῶσα καὶ τῶν περὶ αὐτὴν ἰσταμέ-

νων καὶ λειτουργουσῶν ἀνωτάτων κοινωνικῶν δυνάμεων. Ὁ Ρῶσος χωρικός, ὁ ἀπελευθερωθεὶς τῆ γενναία πρωτοβουλία τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, βλέπει ἑαυτὸν μέχρι τῆς σήμερον ἐπίσης δούλον, ἐπίσης δυστυχῆ ὑπὸ τὴν μάλιστα αὐθιχρέτου συγκεντρωτικῆς κυβερνήσεως, ὅπως ἦτο τοιοῦτος ὑπὸ τὸ ἀρχαῖκόν κνοῦτον ἀγρίου χωροδеспότου, καὶ ἐντεῦθεν ἡ ἐγκάρδιος ὑποδοχὴ καὶ ἡ ἡχώ, ἧς τυγχάνουσιν οἱ ἀνατρεπτικοὶ λόγοι καὶ αἱ προκηρύξεις οἰου-
δήποτε Σπαρτάκου τῆς ρωσικῆς ἐλευθερίας.

Δὲν μοιροδοξῶ ἐν τῇ ἱστορικῇ ἀπόψει τῆς προόδου τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύ-
ματος· πρεσβεύω τὴν ἀρχὴν ἐλευθέρας τινος βουλήσεως διεπούσης τὸν ἀνθρώ-
πινον βίον τῶν λαῶν ἐν τῇ ἐκπολιτευτικῇ αὐτῶν σταδιοδρομίᾳ. Ἄλλ' ὑπάρ-
χουσι περιστάσεις, καθ' ἃς ὁ λόγος σιγᾷ, ἀνίκανος νὰ πρᾶξῃ τι γενναῖον καὶ
τέλειον, κλίνων δὲ ὑπὸ τὰ ἄγρια ἐνστικτὰ τῆς φύσεως, ἣτις τυφλῆ ἐκ τοῦ
πάθους, κατεργαζομένη ἀπὸ τῆς ἠθικῆς αὐτῆς περιωπῆς, ὑποπίπτει εἰς τὰς ὀρέ-
ξεις καὶ τὰς παραπλανήσεις εὐτελοῦς αἰσθητισμοῦ, ὑποβιβαζομένη ἐν ἴτῃ
μοίρᾳ μετὰ τῶν ἀλόγων ζώων, ὧν ἡ ζωὴ ὑφίσταται μόνον διὰ τῆς χρήσεως
τῶν φυσικῶν αὐτῶν δυνάμεων καὶ ἐνστίκτων. Ἐν τοιαύτῃ πνευματικῇ κατα-
στάσει, διατελούσης τῆς κοινωνίας, μόνον διὰ καταστροφῆς δύνανται νὰ ἐπιλυ-
θῶσι πάντα τὰ ἐπασχολοῦντα αὐτὴν προβλήματα, ἐκ τῆς τοιαύτης δὲ ἀφε-
τηρίας νὰ ἀναγραφῇ ἡ νέα ἱστορικὴ αὐτῆς περίοδος καὶ δράσις. Καὶ τοῦτο
συμβαίνει ἀπὸ τινος χρόνου ἐν Ρωσίᾳ, ἐκφανέστερον ὄτημέραι διατυπούμενον
καὶ διατρανούμενον. Ἀφ' ἐνὸς μὲν κυβέρνησις ἐκπροσωποῦσα τὰς παραδόσεις
καὶ τὰ εἰδῶλα τοῦ παρελθόντος, σκοτεινὴ θεοκρατία ἐν μέσῳ τοῦ φωτός τοῦ
δεκχέτου ἐνάτου αἰῶνος, ἀντὶ πάσης ἐσωτερικῆς πραγματικῆς μεταρρυθμίσεως
καὶ βελτιώσεως ὄνειροπολοῦσα κατακτήσεις ἀπλῶς χάριν κατακτήσεων, χά-
ριν κορεσμοῦ ἀγρίων ἐνστίκτων, οὐχὶ δὲ, ὡς ὑποκριτικῶς διακηρύττει, χάριν
ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς δούλων λαῶν ἀπολυτρώσεως· ἀφ' ἐτέρου δὲ Ἐπα-
νάστασις, μηδεμίαν ἠθικὴν ἀρχὴν ἀναγνωρίζουσα, μηδὲν ἰδεῶδες πρε-
σβεύουσα, βακχίς κόρυμβαντιῶτα καὶ προτφέρουσα τὸ φίλημα παρὰ πρὸνος ἐρε-
θισμοῦ εἰς τὴν συνείδησιν λαοῦ νηπιχάζοντος ἔτι, ἀναγορεύσασα δὲ τὴν δο-
λοφονίαν καὶ τὸν ἐμπρησμόν ὡς τὰ ἱερὰ σύμβολα τοῦ καταστρεπτικοῦ αὐ-
τῆς δεκαλόγου. Ἐν τοιαύτῃ ζοφερᾷ εἰκόνι, διατυποῦται ἡ παροῦσα κα-
τάστασις τῆς ρωσικῆς κοινωνίας, χωρὶς νὰ ὑποφκίνηται που φωτεινὴ τις
ἀκτὶς σωτηρίας καὶ ἀπολυτρώσεως. Τί ἐπιφυλάσσει τὸ μέλλον; Θέλει σω-
φρονήσει ἡ κυβέρνησις, κατανοοῦσα τὸν ἀληθῆ αὐτῆς σκοπὸν καὶ τὴν προ-
σήκουσαν ἀποστολὴν ἐν τῇ ρωσικῇ κοινωνίᾳ, θέλει αἰσθανθῆ ὅτι ἡ καλλίστη
πολιτικὴ διὰ τὴν ρωσικὴν πολιτείαν εἶναι τὸ πρόγραμμα τῶν μεταρρυθμίσεων,
οὐχὶ δὲ ἡ κατάκτησις καὶ ἡ ἀδίκος προσβολὴ ξένων ἐθνικῶν δικαίων; Ἡ δὲ
ἐπανάστασις θέλει σκεφθῆ καὶ ἀποδείξει ὅτι μᾶλλον τῆς βίαις θριαμβεύει ὁ
κυρίαρχος λόγος ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἀντὶ δὲ τῶν νεφελῶδων χιμαιρῶν δυσπραγ-
ματοποιήτου μέλλοντος θέλει συναισθανθῆ τὰς ἀνάγκας τῆς πραγματικότη-

τος καὶ τὴν κατὰ τὸ ἐνὸν θεραπείαν αὐτῶν, ὅπως ἤρξαντο ἤδη φρονεῦντες εὐάριθμοὶ τινες τῶν ἐν Ρωσίᾳ εὖ φρονούντων; Ἴδου τὸ ζήτημα.

Ἐν τούτοις προκειμένου τοῦ λόγου περὶ ἐπαναστάσεων καὶ τοιούτων κοινωνικῶν φαινομένων τῆς ἱστορίας δὲν εἶναι ἴσως ἀνάξιοι ἰδιαιτέρας μνείας οἱ λόγοι οὗτοι Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου, δι' ὧν καὶ περατῶ τὴν παροῦσαν μελέτην: «Σαθρότης καὶ ἀστάθεια εἶναι ἀναπόφευκτοὶ ἐλλείψεις παντὸς ἀνθρωπίνου ἔργου. Αἱ ἐπαναστάσεις καὶ ἐν ταῖς μοναρχίαις καὶ ἐν ταῖς δημοκρατίαις ἔχουσι τὰ πρῶτα αὐτῶν αἰτία ἐν τοῖς ἀναλλοιώτοις νόμοις τῆς φύσεως. Τὰ δὲ ἀνθρώπινα πάθη δέον νὰ χρησιμεύωσιν ὡς ὤθησις, ἵνα ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν νέα προσάγονται φαινόμενα ἐπὶ τῆς μεγάλης σκηνῆς τῆς ἱστορίας».¹

ΝΕΟΚΑΠΣ ΚΑΖΑΖΗΣ.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝ ΣΤΟΚΟΛΜῆ

Β' ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΠΟΙΝΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ *

Τὴν 8ῆν Αὐγούστου συνεπληρώθη ἔτος ἀφ' ἧς ἡμέρας εἰς τὴν βορειοτέραν εὐρωπαϊκὴν πρωτεύουσαν, τὴν Στοκόλμην, ἔκαμεν ἑναρξιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ Β' διεθνὲς περὶ τῶν Φυλακῶν συνέδριον. Ἄν καὶ πληθὺς δημοσιεύσεων προηγήθη, ἰδίως δ' ἐπηκολούθησε μετὰ τὸ Συνέδριον τοῦτο, πρέπει νὰ ὁμολογήσω ὅτι ἡ Σύνοδος αὕτη δὲν ἀπησχόλησε τὴν κοινὴν γνώμην, δὲν διήγειρε τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ τόσον, ὅσον πᾶς τις ἤθελε περιμένει ἀπὸ τὸ ζήτημα τὸ ἀπαρτίζον τὸ ἀντικείμενον τῶν συζητήσεων αὐτοῦ, ὅσον τέλος ἀπησχόλησε τὸ κοινὸν ἢ ἐν Λονδίῳ τῷ 1872 γενομένη.

Οὔτε εἰς πλημμελῆ συγκρότησιν τοῦ Συνεδρίου, οὔτε εἰς πλημμελὲς πρόγραμμα τῶν ὑπὸ συζήτησιν θεμάτων ἀποδοτέον τοῦτο. Ὅταν τις ἐνθυμηθῆ, ὅτι τὴν 1/13 ἰουνίου συνήρχοντο εἰς Συνέδριον ἐν Βερολίῳ οἱ δύο ἀρχιγραμματεῖς τῶν μεγαλειτέρων αὐτοκρατοριῶν καὶ μετ' αὐτῶν οἱ πρωθυπουργοὶ καὶ ὑπουργοὶ τῶν ἐξωτερικῶν τῶν λοιπῶν μεγάλων δυνάμεων τῆς Εὐρώπης, ὅπως κανονίσωσι τὴν τύχην τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς μετὰ τὸν συμβάντα πόλεμον, θέλει εὐκόλως ἐννοήσῃ, ὅτι πᾶν Συνέδριον φιλειρηνικὸν ἀμέσως κατόπιν ἐρχόμενον δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ ἐπισκισθῆ. Ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου μέχρι τῶν μέσων Ἰουλίου οἱ ἀνταποκριταὶ ἐφημερίδων, παραμονεύοντες τὴν εἴσοδον τοῦ μεγάρου Ῥατζιβίλ, ὅπως ἴδωσιν εἰσερχομένους καὶ ἐξερχομένους τοὺς Ἀμφικτύονας τῆς ἐποχῆς μας, καὶ ἐκ τῆς φυσιογνωμίας των κρίνωσι περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς συνδιασκέψεως, ἐτηλεγράφουν εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης περὶ τοῦ, πῶς ὁ πρίγκηψ Γορτσάκωφ ἐφαίνετο σύννους ἢ εὐθυμῶς, πῶς ὁ λόρδος Βήκονσφηλδ ἐφαίνετο ζωηρὸς ἢ οὐ, καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ποῖον

¹ Frédéric le grand, Oeuvres.— Du gouvernement du Brandebourg.

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ Παρνασσῶ.